Taksa plaćena u gotovom

Broj 20 Din

Hrvatska Prosvjeta

GOD XXVI

7-8

1939

Na razmišljanje

»Francuska komunistička stranka morala je, da se uzmogne učlaniti u Kominternu, prihvatiti dvadeset i jedan uvjet koji su je učinili pravom robinjom. Njezina bitna djelatnost imala je biti ilegalna, a rad u parlamentu imao je samo da je omogući. Prema apsolutnom nalogu iz Moskve, komunistička bi stranka morala mijenjati taktiku, hiniti prema potrebi kao da se priklanja naukama koje su protivne njezinoj. Pošto je promicala defetizam u vojsci, podizala uzbune u kolonijama, pošto je svagdje radila protiv interesa Francuske, došla je nova zapovijed prema kojoj je Komunistička stranka stala isticati najčišći nacionalizam i najgorljiviju ljubav prema demokraciji. Skupina komunističkih zastupnika u parlamentu imala je odigrati svoju ulogu u toj postojanoj uroti protiv naroda. Napomenut ćemo ovdje nekoliko uputa koje su joj bile dane već 1920. na drugom kongresu Komunističke Internacionale. Vrlo su poučne:

»Parlamentarizam ne može odgovarati ni komunističkom društvu ni diktaturi proletarijata. Ali međutim, vojska proletarijata treba uporišta. Jedno od tih uporišta jest govornička tribuna građanskog parlamenta . . . Komunistička stranka ne ulazi u tu instituciju da izvede u njoj organski rad, nego da, u parlamentu, pomogne masama da svojom vlastitom akcijom dignu u zrak ustrojstvo države, pa i sam parlamenat.«

Kongres Internacionale (Komintern) postavio je skupinu komunističkih zastupnika u parlamentu pod direktnu upravu glavnog odbora. A misija komunističkog zastupnika imala bi biti ova:

»U zemljama gdje uižva imunitet prema građanskim zakonima, taj imunitet ima mu poslužiti da podupre stranku u njezinoj ilegalnoj djelatnosti . . . Svaki komunistički zastupnik u parlamentu treba da bude prožet mišlju da on nije zakonodavac koji se nastoji sporazumjeti s drugim zakonodavcima, nego da je agitator stranke, KOJI JE ODASLAN U NEPRIJATELJSKI TABOR, DA TU PROVODI NALOGE STRANKE. KOMUNISTIČKI ZASTUPNIK NIJE ODGOVORAN NEORGANIZOVANOJ MASI IZBORNIKA, NEGO SVOJOJ LEGALNOJ ILI ILEGALNOJ KOMUNISTIČKOJ STRANCI.«

Trebalo je mnogo naivnosti kod nekih republikanskih stranaka, kada su mislile da će u parlamentu vršiti posao zakonodavaca u zajednici s Komunističkom strankom. A još je više naivnosti trebalo da netko povjeruje da bi francuska sekcija Treće Internacionale mogla postati patriotska. Danas su progovorila djela. Komunistički je patriotizam bio samo krinka. To je bio tek tradicionalni defetizam. Taj se sastojao u tom, kako je poznato, da se naša domovina oslabi iznutra svim sredstvima i da se u isto vrijeme potisne prema opasnostima rata. Antihitlerizam Komunističke stranke bio je samo obmana . . . Iza 1920. Treća Internacionala i njezina francuska sekcija nisu se ni u čemu promijenile. Komunistički zastupnik bio je i ostao agitator »izaslan u neprijateljski tabor«. Komunistička je stranka, dakle,

(Svršetak na 3-ćoj strani omota).

HRVATSKA PROSVJETA

GOD. XXVI. ZAGREB, STUDENI 1939. BROJ 7-8

DANTE ALIGHIERI:

ČISTILIŠTE

Oholost ljudska. — Oderisi d'Agobbio

PJEVANJE X.

— — — — — — — — — — — —

112 Ja počeh: »To što vidim, učitelju,
Gdje k nama ide, kô da nisu ljudi,
A ne znam što je, kô da nešto tlapim.«
115 A on će meni: »Teška vrsta muke
Na takav način prigiba ih k zemlji
Da i ja sprva teško razabirah.
118 Al gledaj oštro tamo, dok ne ràzberêš
One što k nama pod tim idu kamenjem;
Već vidjet možeš gdje se u grud biju.«
121 O kršćani vi holi a b'jedni i jadni,
Što, pameti vam na očima bolesni,
Natraške iduć napr'jed ići mislite,
124 Zar ne vidite e smo crvi rođeni
Da postanemo anđeòski leptir
Što na sud leti bez ikakve koprene?
127 Čemu se tako vaša duša hòlî?
Vi ste kô kukci još ne razvijeni,
Kô crv što još se nije iščahurio.
130 Kô što je kip što viđamo gdje zguri
Do prsa svoja koljena, da potporanj
Kakvomu krovu bude il balkonu,
133 Pa tko ga motri, zbog muke mu prividne,
Samilost pravu osjeća: baš takvi
Bjehu ti ljudi, kad ih bolje ogledah.
136 Jedan se više, drugi manje grči,
A prema trhu što ga svaki nosi;
Najstrpljiviji kô da plačuć svojim
139 Kretnjam se tuži: »Klonuo sam, vaj!«

Stih 112. Dante i njegov vođa Virgil ugledaju povorku ljudi prignutih k zemlji. Svi zgrbljeni muče se polako noseći na leđima teško kamenje; plaču i kazuju Očenaš, molitvu čedne čeljadi. To su duše ljudi koji su u životu bili gordi i oholi.

114. *Tlapim,* koješta sanjam.

125. *Anđeoski leptir,* duša koja ide na sud Božji.

130. *Kip,* karijatida (arhitektonski lik).

»O oče naš, koj jesi na nebesih,
Neomeđen no ljubavlju još većom
Što njome voliš svoje prve stvorove,

4 Hvaljeni nek ti ime i moć budu
Po svakom stvoru, kako je i dostojno
Kazati hvale tvojoj slatkoj mudrosti.

7 Nek priđe k nama kraljevstva ti mir,
Jer ne priđe li, sami do njeg doći
Mi ne možemo, pa se i mnogo trudili.

10 I kô što volju svoju tvoji anđeli
Žrtvuju tebi pjevajuć: Hozana!
I ljudi nek ti svoju volju žrtvuju.

13 Daj nama danas mannu svakidanju,
Jer pustinjom tom teškom nazaduje,
Tko najviše se muči napr'jed ići.

16 Svakome kô što pretrpljeno zlo
Mi praštamo, i ti blag nam prosti;
Na zasluge nam nemoj se obàzret.

19 I krepost našu, što se lako podaje,
Po dušmaninu ne kušaj je drevnom:
Čuvaj je od njeg, jer on na zlo tjera.

22 Tu posljednju nam molbu, dragi Gospode,
Mi ne molimo za se — ne treba nam —
Nego za one što za nama ostaše.«

25 I sebi i nama time dobar put
Te sjene željeć iđahu pod trhom
Nalik na breme što ga katkad snivamo,

28 A nejednako mučene, u krugu,
I umorne, a sveđ uz prvi rub,
Čisteći sebe od dima tog sv'jeta.

31 Ako se za nas tu sveđ dobro veli,
Što ne bi, za njih, ovdje, r'jet i radit
Mogao kom je ht'jenje dobra kor'jena?

34 Njih pomoći se mora oprat ljage
Što òdavle ih nose, te se dignu
Čiste i lake u nebeske sfere.

---

2. *Neomeđen:* Deus nullo corporali loco clauditur.« Thom. Aqu.
3. *Prve stvorove:* nebesa i anđele.
30. *Od dima,* od oholosti zemaljske.
31. *Veli:* tj. moli Bogu za spas naših duša. — *Tu;* u Čistilištu.
32. *R'jet i radit:* moliti se i činiti dobra djela u korist duša u Čistilištu. — *Ovdje:* na Zemlji.
33. *Kom je ht'jenje dobra kor'jena:* tko je pun milosti Božje.

»Deh, tako pravda i milosrđe skoro
Breme vam digli, pa vi letjet mogli
Onako, kako žud bi vaša htjela,
Pokaž'te s koje strane putem kraćim
K stubam se ide; ima l' ih ipak više,
Kaž'te nam prolaz što je manje strm;
Jer taj, koj sa mnom ide, zbog tereta
Adámove je pùti što ga obukla,
Kad uzgor ide, ne hoteći, trom.«
Riječi, kojim oni odgovoriše
Onome čije sl'jedio sam stope,
Razabrô nisam tko ih izrekao;
Al bi rečeno: »Desno uz rub s nama
Dođite, i tad naći ćete prolaz
Uz koji ići može živo biće.
Kad meni ne bi smetao taj kamen
Što oholu mi ukrotio šiju,
Pa dolje nosit moram lice svoje,
Toga, što živ je al mu ime prešuti,
Pogledô ja bih, da vidim da l' znam
Tko je, i srce tim mu trhom dirnem.
atin sam bio, sin veljeg Toskanca;
Guglielmo Aldobrandesco bje mi otac;
Ne znam da l' ikad vi ste za njeg znali.
Drevna nam krv i plemenita djela
Pređâ tolìko ob'jesnim me stvoriše
Da, ne misleć na zajedničku majku,
Prezirah tako ljude, da smrt nađoh;
A kakva ona bje Sanezi znadu
I znadu u Campagnàticu i djeca.
Ja sam Omberto; a oholost nije
Srušila samo mene, sve mi srodnike
Povuče ona sa sobom, u propast.
I zbog nje mi je ovdje trh taj nosit,
Kolìko Bog to hoće: što među živima
Ne bje, uradit moram među mrtvima.«
Slušajuć, lice nagnuo sam dolje,
A jedan od njih, ne onaj što zborio,
Okrenuv se pod trhom što ga tišti,

---

43. *Taj:* Dante.
47. *Onome:* Vergilu.
63. *Zajednička majka:* Zemlja.
64. *Smrt nađoh.* Omberto Aldobrandesco, sin moćnoga grofa Gulielma di Santafiore, gospodara kaštela Campagnatico, bio je — kao i svi njegovi — ohol i prkosan vlastelin. Plaćenici grada Siene zadaviše ga u postelji god. 1259. — *Sanezi,* stanovnici Siene.

76 I vidje me i spozna me i pozva
Sveđ mukom u me upirući oči,
U me što uz njih sav sam sagnut išô.

79 »Oh!« ja mu rekoh, »nisi l' ti Odèriz,
Agobbia ponos, dika onog umještva
Što u Parizu zovu »a l l u m i n a r e?«

82 A on će: »Brate, ljepše sjaju listovi
Štono ih slika Franco iz Bologne:
Čast njemu sada sva, a meni — donekle.

85 Susretljiv tako ne bih bio doista,
Dok živ sam bio, zbog čežnje mi ljute
Za prvênstvom što svim sam srcem žudio.

88 Zbog oholosti te sad trpjet moram;
I tû još ne bih bio, da se k Bogu
Ja ne obrátih kad sam gr'ješit mogô.

91 O tašta slavo uma čovječjega,
Kratko li traje zelen vrška tvog,
Neznanja doba ne idu li za tobom!

94 U slìkovânju Cimabue mislio
Da prvak on je; sad se Giotto proslavi;
I onog prvog glas je već potamnio.

97 Već ote tako mlađi Guido starijem
Pjesništva slavu, a možda je rođen tko će
Obojicu izbaciti iz gn'jezda.

100 Na sv'jetu slava tek je vjetra dah:
Sad òdovud, sad òdonud ćarlìja
I m'jenja ime kada m'jenja smjer.

103 Još prije nego l' mine tisuć ljeta
Kakvu ćeš imat veću slavu, svučeš li
Sa sebe pût već staru, il da umreš

106 Još ludo d'jete? Kraće je spram vječnosti
To vr'jeme no tren oka prema kretanju
Kruga što nebom miče se najtròmije.

---

79. *Oderisi d' Agobbio,* čuveni slikar minijator; kitio je svojim sličicama crkvene knjige, misale. Rođen u Aggobiju, umro god. 1299 u Rimu.

81. *Alluminare:* franc. *enluminer,* talij.: *miniare.*

83. *Franco iz Bologne:* Franco bolognes, bio je možda Oderizijev đak, ali bolji minijator od svog učitelja.

94. *Cimabue.* Fiorentinac Giovanni Cimabue, čuven slikar, ohol i ponosan čovjek.

95. *Giotto.* Sin Bondona dal Colle (1266—1337), velik slikar, također kipar i arhitekt.

96. *Guidi.* Guido Guinicelli i Guido Cavalcanti bili su dva čuvena pjesnika. Guinicelli je stariji.

99. *Iz gnijezda:* tj. iz gnijezda slave.

108. Za cijeli okretaj zvjezdanog neba hoće se 360 vijekova (Dante: Conv. II, 15)

O tome, koji tu preda mnom jedva
Nogama miče, sva Toskana zborila,
A sad se o njem jedva šapće u Sieni

Gdje bijaše gospodar, grad taj kada
Razvali srdžba fiorèntinska, koja
Bje tada hola kô što sad je kukavna.

Vaša je slava kao boja zèlêni
Što jest pa nije, a žûtî od onog
Koji je, trpku, iz tla izmamio.«

A ja ću: »Točno tvoja r'ječ mi u grud
Poniznost tiska, holost iz nje tjera.
Al tko je taj što spomenu ga prije?«

On reče: »To je Provensan Salvani.
A tu je jer se njemu bješe htjelo
Čitavu Sienu u šakama držat.

Tako on pođe, i hoda bez prestanka,
Otkad je umro: takvim novcem plaća
Dug tko je tamo bio preveć smion.«

A ja ću: »Ako duh, što tek na rubu
Žića se kaje, mora dolje čekat,
I — ne pomogne l' njemu dobra molitva —

Toliko dugo ne diže se amo
Koliko već je na svijètu živio,
Kako je taj već sada amo stigô?«

— »On, dok je slavan živio«, odgovori,
»Sam stane nasred plokate u Sieni
I ondje, svakog lišivši se stida,

Da kaznu svrati od svog prijatelja,
Koji je ležô u Karlovoj tamnici,
Sâm sebe nagna drhtat u svim žilama.

---

109. *O tome, koji.* To je oholi ratnik Provensan Salvani iz Siene. Bijaše god. 1260 prvi na vladi grada Siene, kad Fiorentinci potukoše Sience. Njegova odsječena glava bi nošena po bojnom polju na vrhu koplja. Sienci su zatim izgorjeli Salvanijeve kuće i zatrli svaku uspomenu na nj.

114. *Od onog:* od sunca.

125. *Novcem,* kaznom.

126. *Dug,* krivnja; *tamo,* na svijetu.

128. *Dolje,* u Antičistilištu.

129. *Dobra molitva,* molitva živući za duše mrtvih.

132. *Taj.* Salviani, koji naglo poginu.

134. *Sam stane.* Kralj Karlo I Anžuvinac bijaše bacio u tamnicu Vineu ili možda Mina dei Mini, prijatelja Salvianijeva, i pitao za nj otkupninu od 10.000 zlatnih fiorina. Salviani sjedne na klupu nasred plokate i stade ponizno prositi novčanu pomoć za prijatelja, ne sileći nikoga; i tako spasi Vineu ili Mina od smrti. Zbog toga djela poniznosti i ljubavi bi, poslije smrti oprošten od čekanja u Antipurgatoriju.

138. *Drhtat.* Od uzbuđenja, što on, tako silan, ipak prosi.

139 Ne velim drugo, a znâm da tamno zborim.
Al doskora će sugrađani tvoji
Uradit nešto, pa ćeš sâm tumáčit.
142 To djelo njemu one međe dignu.«

PJEVANJE XII.

Prignuti, u dva, kô u jarmu volovi,
Išli smo ja i sjën što kamen prti,
Dok učitelj mi to dopusti blagi.
4 No, kad mi reče: »Pusti je i žuri se!
Tu svaki mora veslima i jedrom
Što više može da brod makne svoj«,
7 Uspravno, kako hodanju se pristoji,
Ja digoh t'jelo, iako su misli
Ostale još mi potištene, sagnute.

Preveo: *Vlad. Nazor*

---

141. ***Uradit nešto.*** **Tvoji će sugrađani (Fiorentinci) tebe (Dantea) prognati, pa ćeš i ti naokolo prositi i doznati kako se »drhće u svim žilama«.**

142. **To je djelo (ponizno prošenje) diglo njemu (Salvaniju)** ***one međe,*** **tj. čekanje u Antičistilištu.**

6. ***Da makne svoj brod:*** **da se žuri k svome duhovnom cilju, k spasenju svoje duše.**

ZVONIMIR REMETA:

ZABILJEŠKA O JEDNOM SJEĆANJU

I. Šetnja

Bilo je još nešto, zbog čega je sada bila noć: utišao se modri ton neba, koga su još u predvečerje vjetrovi razdirali.

Mrak zanosi oči i ljulja moju glavu, i ljulja misli u njoj. Noć je. Beskrajna se tišina slama u gudurama.

U noć polazi glas vršikâ.

Mene uznemiruje bojazan, da je to ljudski glas, i ne volim da sam tu, pred tom svojom mišlju. Neke riječi, koje su mi izvirale iz podsvijesti, činile su mi noć crnjom. Sneveselih se.

— Druže! . . . rekoh. Hajdemo! . . . Ovdje noć priča . . .

On krenu.

Kraj njega su borova stabla.

Idem za njim i brojim, koliko je stabala on mimoišao.

U njegovim su očima utopljena nebesa, i daleki pejzaži koji su mu se još s večera ponudili.

On ide.

Ali taj njegov šutljivi hod samo površno odgovara na zamršenost moje uzbuđenosti.

— Grom i pakao!... vičem mu tiho u uho. Ne bih volio s tobom duže hodati po šumama!...

— Zašto?

— Pa tako!... Ne znam.

Više nas je zanos obuzeo granu, i grmlje nam pravi genufleksije. Zastajem i domišljam se, što je to. Uznemiruje me bojazan, da je i to ljudski glas, i to me razdvaja od svega, od druga i od zbilje, jer mislim čudne misli. Sve češće zalazi noć u moje oči, i san ljulja moju glavu, i misli, koje su u njoj. Ja i ne primjećujem, da i moj drug misli isto, kao i ja.

— Duh Ivankin se javlja posvuda!... reče on šupljim glasom.

II. Sjećanje na Ivanku

Sjena, koja se bila natklonila nad predio, najprije nam nije dopustila, da išta vidimo. Dolazila je od nekih nepoznatih ploha mraka, koje su od vremena do vremena prešle preko nas.

A onda je moj drug odjednom povikao:

— Eheeej!...

Ja nisam vidio ništa, i mislio sam, da on to odgovara na jednu svoju unutarnju misao. U očima mu se sužavao svijet oko jedne tačke. Oči su mu bile prerezane istinskom radoznalošću. Bezbrižno naletih svojom mišlju na pejzaž, i obazreh se.

— Jesi li vidio Ivanku?... upita me on pribivajući upitima, koji su se javili u meni.

— Jesam.

— Pa?

— Pa ništa. Sjedi. Poružnila je. Ja je odavno nisam vidio.

— Nitko je nije vidio!... reče moj drug.

Obojica znamo Ivanku još iz vremena, kad bi nas stužio njezin prolazak, stužio, jer je bila lijepa. Onda je volila čovjeka, koji je široku laž bio prostro pred nju i komu je pogled bio siv i ukočen.

Mokar vjetar zapuha pred nas. Odjednom se predvečerje utiša među žitima. Nešto je teško bilo u nama, sudbina jedna možda, na koju nismo bili navikli misliti. Postepeno smo prešli u tugu još dublje.

— To ona sjedi, i vene!... reče moj drug. Čovjek joj obilazi tuđe žene...

Mi smo to vidjeli. Ivanka sjedi. Gleda niz put. Osluškuje svaki šum, i vene. *Njega* nema. To više nije samo činjenica, nego otrov, koji zameće u njoj sasvim osobitu psihologiju. Ona se diže, i nad njom se diže čitav splet sjajnoplave kose, a iz onog unutarnjeg razgovora, koji ona sama sa sobom vodi, izdvaja se netko, i trza je:

— Šta budališ!... Doći će...

— Pa da! Doći će!... gorko se smije Ivanka.

Ona ima osjetljivu dušu, i njenu plašnju ne umiruju takve riječi. Nešto beskrajno teže je u njoj, teže od moći tih riječi. Nešto tako beskrajno čudno i teško, da užiže stid na njenim obrazima, i da zapaljuje uvredu u srcu, i u čitavu njenom poimanju.

Noć je sjela na stijenu, a onda su planule crne vatrice niz brijeg. Ivanki se učini, da je ugasnuo svaki šum.

Opet ništa.

Venula je . . .

*

Dođe proljeće i sjede u tanke paučine i grla ptica, i tada poče trava žedniti za mjesečinom. Nesravnjiva radost naleti u vinograd. Nešto šušnu.

Ivanka se podiže, i poče pipati u mraku.

U postelji nije bilo nikoga. Sjedjela je noć i nikoga nije bilo. Ona se obazre. Više ni njenog sna nije bilo. Poče je hvatati strah, da joj misli ne postanu precizne i ne počnu je mučiti.

Vani je netko hodao. A onda zasja tišina. Samo jedan snen poklik odnekle iz sela razdijeli noć u dva dijela.

Ivanka pregleda prozore i vrata. Izađe, te vidje pojatu. Obađe plot i sjenik. A onda pusti, da je mjesec zanese, i odvede u nesvjesticu. Tišina puna respekta minu kraj nje, ali onda silovito zatitra od žestokog kucaja njena srca. Leđa su joj bila tako svinuta i jadna, kao da ih je povilo teško breme.

Tek negdje kasno u noći bljesnu njezin um.

Ona preskoči nisku podzidu, pa s ukusom gorčine, i ne obazirući se, što njene stope zbog teške duše duboko upadaju u zemlju pođe naprijed, ipak beskrajno želeći, da ne vidi čovjeka, koga je išla tražiti.

Plašt oblakâ odbi mjesečinu.

Gornji kraj neba visio je nad Kukom. Vrijeme je prolazilo. Ivanka zađe među kuće s bezumljem u svakoj žilici, s bezumljem u osjećaju, čak i onom, koji se nadao. Možda on ipak neće biti tu. Možda ipak ne će.

— Ej, Ivanka! . . . Ti si to!

Ivanka se prepade glasa. Pritaji svoje misli u tišini, a onda podupre rukom grudi, koje su je strahovito pritiskale. U vršcima šume ciknuše poponoćni sati,a zatim se primakoše vidici. Njoj se učini, da se brda naginju k njoj, da je priguše.

No onda se ona izdiže i pljunu prezirno.

Diže glavu, i ponosno, kao da je postala velika s neobičnošću toga časa, vrati se ne dajući od sebe glas.

Dakle to, što su joj govorili, bilo je istina.

Mara ju je to zovnula. Mara. A *on* je stajao kraj nje, u noći, i sam, i kradom su im bile ispružene i izmiješane ruke, i tako, da se vidjelo, da se one razumiju još odavna, još od veoma davno.

Ivanka pojuri kući.

O! . . . Za nju je brak značio nešto sasvim drugo! . . .

*

— Ivanka! . . . zovnu je lugar namjerno pojačavajući značaj svakog slova. Jednu kavu! . . .

Nekoliko zraka, koje je dan još bio zaboravio, pade na kasnog gosta, i na šum brijestova. Lugar poče smotavati cigaru. Kraj njega se zanjiha kolutav, plavičast dim, i poče teći sjenka, i večer, i ograda . . . Ivanka se ne maknu.

U njenim očima je još uvijek bila ona noć.

Cijele dane je gledala u se, obrtala svoju dušu, ne bi li što drugo u njoj vidjela, pa joj nije polazilo za rukom.

Ona ne ču svoga gosta.

Lugar tada značajno kimnu glavom, i taj njegov gest, sugestivno dopuni konture te večeri, tako tužne, tako beskrajno zanijemile, iz koje je sjeta nicala punim i silnim akordom.

*

Tada se jednog jutra dogodi ovo:

Bilo je tiho, i mjesec lipanj.

Jedva se navršio čas jutarnjih mračaka; šaputalo se već, da izlazi roj kukaca, i da već s gnijezda širokim očima gledaju ptice, a tada se vijenac planina učini vrlo visokim i vrlo oštrim. S dugim razmišljanjima za sobom hrastovi su išli uza stranu. Svitalo je. Još uvijek je nebo prelazilo preko kotline tiho, na prstima, nečujnim hodom.

Ivanka pogleda napolje, i vrati se da uzme ogrtač. Zatim izađe.

Igličava drvca sa smolastim mirisom stadoše oko nje. A tada netko nevidljiv nad njom sveza i razveza nit njena života.

Ona se okrenu i užurba. Danas će kosci proći kraj njene kavane. Grubi otisak, koga je zbog toga dan ostavljao na njoj, odrazi se u jednom neprijatnom osjećaju, koji ju je bolio.

Što je sad njoj bilo do tih ljudi, do kavane, do toga da proda ili ne proda par kava . . .

Njen čovjek je stajao podalje, ukočen pod jednom mišlju, i tek probuđen. Kad je noćas došao?

Ni njega se kavana i sve to nije ticalo. Negdje duboko u noć bdio je njegov um; i nejgova pažnja. Sad je bio snen i umoran. Strepnja, koja je s njim zanoćila, ležala je i sad na njemu, pa je zbog toga, i ako velik i lijep, sada gotovo oskudijevao tjelesnim oblicima.

Fina, trepetljiva aroma svitanja ležala je pred njim. Padalo je lišće s izvjesnom sjetom.

Ivanka ga je gledala.

Hm!

Ivanka.

Odjednom se pokrenu i zanjiha zeleni sag niz brijeg, i on se strese. Kao da tek sada otkri, da se čitavu noć, koliko je bio kod kuće, i sada još, predavao ponižavajućoj brizi, kako da se sačuva od Ivankinih očiju. A Ivanka, eto, stoji, gleda ga, misli . . .

On se vrati nad kuću, zatim siđe do mjesta, gdje je stajao. Ne! Misli mu se nisu od toga sužavale. Samo je bilo beskrajno čudno sve to. Sve nje-

gove stvari gledaju jutros u njega. I trava prisluškuje njegovu misao. A Ivanka, eto, prodire u njega i otkriva njegovu brigu . . .

On silovito odmahnu rukom, i priđe Ivanki.

— Što je?

— Ništa . . . reče ona.

U njegovoj svijesti odjeknu »ništa«. Onda on spusti ruku, koja je odražavala nalet njegove misli, i njegovo nespokojno srce.

— Eh! eh! . . . Ti uvijek »ništa«!

Ivanka se prezrivo nasmija. To je on opet htio da je tuče.

Ona mu se potkuči, a onda tihom, teškom riječi dodirnu njegov nemir.

— Počekaj malo! . . . Morat će se i to sad svršiti! . . .

On se ogleda, pa, padajući riječima po njoj, upita:

— Što će se svršiti? . . . Što?

Ivanka ga odgurnu.

Bio je to ogroman čovjek, velikih ruku. Bljedilo, vječiti pratilac straha, suzbi tada njene dalje riječi.

To je bilo jedino, što se dogodilo u taj čas.

Tek, kad je iz indiferentne kotline niknuo jedan glas, uzbudiše se oboje. To se dogodilo neposredno, i odmah, ali se njima učinilo, da je proteklo mnogo vremena, jer je njihovim mislima proteklo mnogo misli i mnogo uvreda, koje su si htjeli reći.

— Eto! . . . reče Ivanka. Zovu te.

Pa kao da je htjela, da se surovost toga časa neposrednije spusti na njega, ona dodade:

— Mara ti je rodila! . . .

On se žurno okrenu, no ona je već odlazila.

Tada se on prkosno nasmija i pljunu za njom.

— Kujo! . . . pomisli on.

*

Ivanka je imala pravilno lice. Rubovi kosa visili su nad njim. Pomalo stišan žar tijela, pa ipak toliko ljubak i zavodljiv! Nekoliko tihih ljepota u očima, ljepota koje se ne gube! . . .

Ivanka zastade i poče misliti.

Bila je ljepša, nego Mara.

*

Popodne joj puče srce.

Bio je tihi onaj čas, kad počinju obmane vida.

*

Odjednom uđe strah u pejzaš . . .

III Detalj.

Bilo je tiho i vidljiv kapris večeri.

Po travama su popale vedrine, ali je sumrak bio i stoga neriješljivo i zagonetno nešto u predjelu. Ništa. A onda odjednom pokošena žetva, ili

veliki hrast, koji se sagnuo i moli. I onda odjednom široke izohipse mraka, koji je htio da dođe.

U blizini se nešto maknu: Nevidljiv profil tuge možda, ili možda samo list, ili više listova. Već davno je Ivanka bila mrtva i mi smo se toga sada sjećali.

— Izađimo iz šume!... rekoh tiho.

Moj drug sleže ramenima.

Umjesto pitanja, umjesto svega drugog, on samo sleže ramenima.

Bilo je tiho, i svuda kapris večeri.

Ima časova, kad bi to bilo u protivnosti s našim raspoloženjem. Sada je u nama bio čudan osjećaj, ne dubok, ali tjeskoban, i u njega se moglo sve uklopiti. Pa ipak nas, nešto kasnije, iznenadi jedan detalj.

Pred nas izađe dijete i upita:

— Ide li itko za vama?

— Ne ide!... rekoh ja.

Drug me dotače prstom, ali ja taj dodir nisam razumio.

— A tko?

U taj čas unutarnjim očima vidjesmo Ivanku. Bilo je čudno, ali mi smo je zaista gledali čitav jedan produženi trenutak. Već mjesec dana blijedjela je njena ljepota u nama, ali smo je se još uvijek dobro sjećali. I protiv nas nametnu nam se jedno upoređenje i jedna čudna misao: »To je Ivankin sin!... Jedinac!« Vidjeli smo ih baš onoga dana, baš onoga popodneva. Bilo je tiho i pauci su tkali niti. Sjetili smo se toga. Ivanka je došla i samo široko rastvorila oči, pune plašnje, nad djetetom. Činilo se, da ne osjeća ništa, i da samo gleda. Da gleda istodobno dušom i očima. Istodobno dijete, koje je kraj nje, i nekoga, koga nije bilo tu. Možda su u taj čas u njenoj svijesti manjkale sve one činjenice, koje su ubrzavale konac. Na oko se nije ništa događalo. Samo je Ivanka plakala grčevito se svijajući oko djeteta svojim rukama i svojom mišlju. Nismo mogli razumjeti, zašto ona ni kroz plač ne spominje trpke riječi, i zašto je sakrivala djetetu, da će umrijeti. I zašto mu nije spomenula oca, i rekla, da je gad. I zašto mu nije objasnila suze, koje su tekle s nje. Ništa. Samo je otišla uskih ukočenih usana, zategnutih ruku, opora i shrvana, navikla trpjeti, a djetetu je možda spomenula tko zna što. Možda i da je čeka...

— Mati!... reče dijete.

— Doći će! — reče moj drug: blijed kao krpa.

— Da. Doći će! — rekoh tada i ja. — Sigurno će doći!

VIVUS:

BANOVINA HRVATSKA

Sporazum predsjednika Kr. vlade Kraljevine Jugoslavije g. Dragiše Cvetkovića s vođom Hrvata i predsjednika Hrv. seljačke stranke, g. drom Vladkom Mačkom takva je karaktera i dolazi pod takvim okolnostima, da mu se pri njegovoj ocjeni i prikazu mora posvetiti pažnja, koja obuhvaća sve okolnosti i činjenice, koje su mu predhodile i koje su ga diktirale. Tu pažnju posebno diktira i stav predvodnih krugova srpskog javnog mišeljenja, kako se nakon objelodanjenja sporazuma sve jače očituje.

I.

Službena teorija sviju režima od 1. prosinca 1918. godine do najnovijeg datuma u pogledu uređenja, najprije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a kasnije Kraljevine Jugoslavije, glasila je: jedna država, jedan narod.

Kroz te režime prošle su sve stranke srpskoga naroda, kao i sve grupacije kulturne, socijalne i privredne srpskoga javnog života. Dosljedno tome načelu, od slavne, kulturno, ekonomski i upravno visoko podignute Trojednice, Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, zaslugom tih režima kroz ovih 20 godina nije ostao, da se tako izrazimo, ni kamen na kamenu.

Ime hrvatsko, kao i imena hrvatskih historijskih pokrajina brisana su s lica zemlje i zamijenjena imenima vodenih banovina. Hrvatski Sabor, koji nikada legalno nije bio raspušten, nikada nije sazvan, niti mu je dana mogućnost, da kao jedini za to legalni činilac zauzme svoj stav prema stvorenom stanju.

Hrvatska privreda dijelom je uništena, dijelom paralizirana raznim samovoljnih pothvatima i protuzakonitim odredbama. — Svjedoci smo svi, što je ostalo od našeg, po cijelom svijetu poznatog novčarstva; što je ostalo od nekadanje visoko renomirane hrvatske uprave i hrvatske prosvjete. Naš hrvatski narod pauperiziran je do nevjerojatnosti. Svaki valjani i ispravni sin hrvatskog naroda postao je nesiguran i stranac u svojoj zemlji.

Ako se vratimo u povijest par stotina godina unatrag, naći ćemo značajnu paralelu s ovim stanjem i prilikama.

Iste metode, koje su Turci za prodiranja na Balkan i okupacije balkanskih naroda primjenjivali kao uspješne, nalazimo kroz ovih 20 godina primijenjene u hrvatskim krajevima i na hrvatskom narodu. Držalo se, da hrvatski narod treba pauperizirati i sve tekovine njegove zemlje uništiti, pa da će sam od sebe leći.

Očekivani učinak je međutim izostao. Nije bio istovjetan ni s onim, koji je postignut kod balkanskih naroda u odnosu prema Turcima.

Zaboravilo se kod hrvatskog naroda na jedan njemu, kao malo kojem drugom narodu na svijetu, svojstven faktor, a taj je: etički, duhovni momenat: Hrvatski narod, pošto mu je sve materijalno uništeno i oduzeto, po-

što je ogoljen i osiromašen do iznemoglosti, trže se i reče: sve si mi oduzeo, ali ponos, čast ne ćeš.

Odatle onaj duhovni revolt; odatle neslomljivost hrvatske duše i hrvatskog ponosa.

Ljude onoga kova, koji su mogli provoditi režime, kakve je hrvatski narod preživio od 1918. godine do danas, malo je smetala ta duša hrvatskog naroda, dok je u svijetu bio mir i moglo se držati, da će se nesmetano moći uživati plodovi svoga nasilja i prepada; svoje podvale i prevare, te sl.

Ali kada se počelo govoriti, ili čak spremati po svijetu na rat, osjetilo se je, da bi se baš ta duša mogla očitovati kao ništa drugo.

Odatle osjećaj potrebe i želja za sporazumom.

II.

Dakako da nijesmo toliko naivni, da bismo mogli misliti, da se osjetila potreba, da se ta duša zadovolji. Više se, sigurno, tu radi o želji i nastojanju, da se ona sputa, i njezina htijenja kao i nastojanja da se paraliziraju.

To tako jasno izbija iz nekih odredaba Uredbe o banovini Hrvatskoj, da i običan nestručnjak to lako može uočiti.

Ali kao da i s ove strane nijesu bili sami naivnici. Sama uredba toliko je pozitivna u najbitnijim točkama, da ona ne ostavlja nikakvu dvojbu: ili točno izvršiti preuzetu obavezu ili tu, i onako raskrvavljenu, hrvatsku dušu još više ozlojediti, da se na koncu sve dovede u pitanje i ništa ne spasi.

III.

Banovina Hrvatska, kako je predviđa Uredba o banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939. godine (»Službene Novine« od 26. kolovoza 1939. god. br. 194. A—LXVIII), izdana u ime Nj. Veličanstva Petra II. po milosti Božjoj i volji naroda Kralja Jugoslavije, a potpisana na Brdu po kr. namjesnicima knezu Pavlu, dru R. Stankoviću i dru I. Peroviću, te predsjedniku Ministarskog savjeta Dragiši J. Cvetkoviću, podpredsjedniku Ministarskog savjeta dru Vladku Mačku i gg. ministrima dru Lazi Markoviću, Božidaru Maksimoviću, dru Mihu Kreku, dru Džaferu Kulenoviću, Jevremu Tomiću, ing. Nikoli Bešliću, dru Aleksandru Cincar-Markoviću, Milanu Đ. Nediću, dru Josipu Torbaru, dru Jurju Šuteju, dru Bariši Smoljanu, dru Ivanu Andresu, Srđanu Budisavljeviću, dru Branku Čubriloviću, dru Mihajlu Konstantinoviću i Stanoju Mihaldžiću, znatna je stvar. Znatna ne samo prema naprijed izloženom stanju, već znatna s hrvatsko-nacionalnog i s nacionalno-političkog stajališta.

Tu je u prvom redu nesporno utvrđen hrvatski narodni teritorij. Na tom teritoriju nalazi se i politički visoko odgojen, kulturno izgrađen hrvatski narod, koji je nasilac suverenih prava u ponajvećem dijelu narodnog javnog i političkog života.

Ovaj teritorij, ovaj narod konačno je priznat i utvrđen kao važni politički faktor pod imenom banovine Hrvatske i hrvatskog naroda, i preko njega ne će se moći prelaziti onako olako, kao do sada ni u unutarnje-političkim, ni u vanjsko-političkim pitanjima.

Prema službenoj statistici od 31. ožujka 1931. god. na području banovine Hrvatske živi ukupno 4,112.726 stanovnika. Od tih po vjeri pripada 3,126.900 rimokatoličkoj crkvi; 767.934 grčko-istočnoj; 143.880 islamskoj i 74.012 ostalim vjeroispovijestima.

Kako dnevne novine javljaju, stručnjaci su izračunali, da će danas na području banovine Hrvatske biti preko četiri i pol milijuna stanovnika.

Uredbom o banovini Hrvatskoj predviđeno je, kako se ima provesti organizacija vlasti i uprave banovine Hrvatske, te što pripada u njezinu nadležnost.

Amo ne ide doduše vojska, koja je simbol suverenih prava jednog naroda. Ali što nije danas, ne znači, da ne će biti sutra. Glavno je da se provede valjana organizacija u onim granama vlasti i uprave, koje su pripale u nadležnost banovine Hrvatske.

To isto vrijedi za željeznice i pošte, koje su također jednako važne grane javne uprave i narodne suverenosti.

Ni s financijama stvar nije konačno uređena; i na tom pitanju imalo bi se okušati, koliko je sporazum čvrst i koliko će se moći održati.

Radi važnosti ovog pitanja donosimo u cijelosti odredbe, koje ga uređuju:

»(1.) Banovini Hrvatskoj, da bi mogla uspješno svršavati poslove svoje nadležnosti ima se obezbjediti potrebna financijska samostalnost. Ona se sastoji u samostalnom prikupljanju određenih prihoda i izvršenju rashoda predviđenih budžetom banovine.«

»(2.) Koji će izvori, oblici i vrste prihoda pripasti u nadležnost banovine Hrvatske, odredit će se posebnom Uredbom.«

»(3.) Isto tako posebnim uredbama riješit će se i pitanje pripadnosti i podjele državnih fondova, imovine i dugova.«

Kod ovih odredaba jedno je prvo i glavno: banovina Hrvatska, da uzmogne uspješno svršavati poslove svoje nadležnosti, mora imati i mora joj se osigurati potrebna financijska samostalnost. Ta je samostalnost tadva karaktera, da s vlastitim sredstvima može pokrivati sve potrebe svoje nadležnosti, da banovina Hrvatska samostalno određuje potrebne prihode, ove prikuplja i u granicama vlastitog proračuna samostalno vrši rashode.

Ako stoga pojedini oblici i vrste prihoda, kao i njihovi izvori, u prvi čas određeni u nadležnost banovine Hrvatske, ne budu dostatni za njezine potrebe, oni se mogu mijenjati, proširivati i uvoditi prema potrebama, koje iziskuje uspješno svršavanje poslova iz te nadležnosti.

Bez obzira na to, kolike su bojazni, da bi se to nastojalo osujetiti, mora se taj momenat podcrtati naglašujući, da će biti kriv odatle nastalih posljedica onaj, tko pokuša na tom pitanju raskinuti sporazum.

U svim drugim granama javne uprave, kao poljoprivredi, trgovini i industriji, šumarstvu i sudstvu, građevinarstvu, socijalnoj politici i narodnom zdravlju, pravosuđu, unutarnjoj upravi, fizičkom odgoju i prosvjeti, koje pripadaju u isključivu nadležnost banovine Hrvatske, pruža se golema mogućnost rada i zdravog nastojanja, da se zemlja podigne, a narodu pomogne.

Potrebna je samo nekadašnja hrvatska samosvijest, narodni idealizam i iskrena težnja, da se uz ma koju cijenu iskoriste pružene mogućnosti, da se osigura postignuto i pripreme uvjeti za postizanje još nepostignutog.

IV.

Zakonodavnu vlast u stvarima iz nadležnosti banovine Hrvatske vrše Kralj i Sabor zajednički.

Upravnu vlast vrši Kralj preko Bana.

Sudsku vlast vrše sudovi na osnovu zakona.

Svaki pismeni čin Kraljevske vlasti iz nadležnosti banovine Hrvatske premapotpisuje Ban i snosi odgovornost za nj.

Sabor se saziva Kraljevim Ukazom i zasjeda u Zagrebu.

Kralj ima pravo da raspusti Sabor, ali Ukaz o raspuštanju mora sadržavati naredbu za nove izbore i za novi saziv Sabora. Ukaz o raspuštanju Sabora premapotpisuje Ban.

Kralj imenuje i razrješava Bana Ukazom, koji premapotpisuje novoimenovani Ban.

Prema prednjim odredbama banovina Hrvatska ni časa ne smije ostati bez Bana, a Sabor hrvatski skoro je permanentan.

Svaka promjena na štetu toga načela i tih odredaba bez privole hrvatskog naroda značila bi prevrat i sve druge posljedice, koje odatle mogu nastati.

*

Evropa se nalazi u ratu i ne mogu se predvidjeti sve mogućnosti daljih ratnih zapletaja, kao i posljedice današnjeg rata. U svakom slučaju za hrvatski narod, krojila se sudbina Evrope u pravcu težnja zapadnih sila, da se stvaranjem više manjih država u srednjoj Evropi umanji za njih opasnost velike Njemačke, ili u pravcu nacionalnog socijalizma, da manji narodi svoj udes moraju prilagoditi velikim susjednim državama, više je nego dobro i korisno, da je konačno ovim sporazumom on priznat i utvrđen kao narodno-politički subjekt na svom narodnom teritoriju. Tu i jest možda najveća vrijednost sporazuma za nas Hrvate.

STIPO BEŠLIN:

PROSINAC

Protežu se dani sneni,
tiho sniježi vani;
vrapci šute šćućureni
na borovoj grani.

U krošnjama vjetar gudi
ko orkestar stari.
Tužne ptice, tužni ljudi,
tužne sve su stvari.

LJUBOMIR MARAKOVIĆ:

MARIN DRŽIĆ

Spretnosti jednoga kazališnog čovjeka (g. M. Foteza) i čudnoj okolnosti da se tri stotine godina stara »Dubravka« smatrala opasnom, ima se zahvaliti činjenica, da je Gundulićeva jubilarna godina ispala gotovo kao Držićeva. Istina, Akademija je uz velike žrtve izdala novo, dostojno izdanje Gundulićevih djela u redakciji g. prof. M. Rešetara, »Hrvatska Revija« posvetila je naročit, vrlo opsežan i mnogostran broj uspomeni pjesnikovoj, te se ta publikacija može smatrati pravom Spomenicom Gundulićevom, a uz to su i različiti časopisi donijeli korisnih osvrta i prinosa (u makarskoj »Novoj Reviji« naročito je dobro došao pregled bibliografije koji je stručnjački vrlo precizno donio o. fra Stanko Petrov). Izostala su još uvijek popularna, jeftina i lijepo opremljena izdanja »Suza sina razmetnoga« i »Dubravke«, jer ono što u tom pogledu imamo ne odgovara praktičnim potrebama ni modernom ukusu. Ali nakon svega toga, kad se konstatuje da je Držićev »Dundo Maroje« u toj Gundulićevoj godini po prvi put obnovljen i iznesen u zagrebačkom kazalištu preko pedeset puta i da je putem gostovanja u tom obliku igran u svim znatnijim gradovima, onda se mora ipak kazati da je *živa* djelotvornost dubrovačkog komediografa prošla bolje nego li ona velikog pjesnika slobode. Jer ako se uzme u obzir da je posljednjih sezona gledalište redovno puno, a da »Dundo Maroje« naročito »vuče«, nije teško izračunati koliki je krug publike koja je po Držiću upoznala *ad oculos* Dubrovnik predgundulićevskog vremena, što je dakako i za samoga Gundulića važno, ali je opasno u tom smislu, što bi moglo kod površnijega gledaoca izazvati dojam kao da je Držić onaj pjesnik »o kojemu se radi« t. j. kojega hoćemo proslaviti, i da je to ono majstorsko djelo koje predstavlja vrhunac dubrovačke književnosti. U svakom slučaju (ako tko možda i misli da ovdje prenisko »taksiramo« velik dio kazališne publike), činjenica je ta da je Držić a ne Gundulić oživio pred očima današnjih gledalaca, i to oživio na vrlo efektan i karakterističan način.

Reći će se da je »Dubravka« već odavna izvođena tako rekavši nebrojeno puta, da je s njom otvorena prošla sezona kao svečanom igrom pred crkvom sv. Marka, dakle u okviru i stilu koji nadmašuje sve želje. Upozorio sam već u novinskom prikazu kako mi se čini da je tom prilikom Gundulić ipak prošao nešto »nakrivo«, jer je glazbeni dio gotovo zagušio govorenu riječ, i to riječ Gundulićevu. I ma koliko visoko cijenimo čitav stvaralački rad g. Gotovca, a naročito i ovaj, ipak će morati svatko priznati, da bi Gundulić daleko jače došao do izražaja, kad bi se više pažnje posvećivalo onomu što je glavno t. j. njegovo, i kada ne bi gledalac dobivao dojam, kao da je potrebno toliko toga, da Gundulić uzmogne i danas živjeti u svom djelu. Ja sam već u jednoj posve drugoj prilici, kad se radilo o traženju podmlatka za dramsku glumu, upozorio na to, kako je bilo naskroz pogrešno što se tom prilikom s pohvalom isticalo da su neki kandidati izabrali za audiciju tekstove g. Krleže, tobože jer su tim na razini modernih zahtjeva. Međutim, treba upozoriti na to da na svim pozornicama i u svim školama višeg

umjetničkog karaktera, kao što je i naše kazalište, put vodi preko klasike, i *samo* preko nje. Nije točno da je klasika neprirodna tobože zato što je patetična, jer je i moderna poezija, a naročito kao što je ona g. Krleže, na svoj način patetična. Samo što je njezin patos eksplozivan, eruptivan, a to svakako ne daje harmoničnu frazu na kojoj debutant može naučiti melodiku govora, niti moderni istrzani, nervozni način govora omogućuje kandidatu vježbu i znanje o pravilnom ritmu tehnike disanja.

A baš u tom pogledu neugodno je i susjedstvo Marina Držića s Gundulićem, s obzirom na to što Gundulić predstavlja visok stupanj kulture stiha i jezične harmonije, dok je Držićev govor fotografija svakodnevne konverzacije. Ali što ih svakako ujedinjuje, to je bespogrešni smisao za scenski karakter njihovih djela. Za obojicu žive njihova djela na pozornici, ona su, i ako s dviju dijametralno oprečnih polaznih točaka, živa pozornica, izrazita radnja i igra. Ne smeta ništa što se u »Dubravci« preokret u radnji dešava izvan pozornice i što on potječe od elementa koji je faktični *deus et machina,* a isto tako što se kod Držića osjeća da je prilično svejedno kako će se radnja rasplesti. G. Fotez nastojao je da nađe naprobabilniji rasplet, nagoviješten već donekle u samom sačuvanom tekstu komedije; no o tom ne ovisi ništa. Glavno je da se u obojice velikih dramatika ljudi kreću, žive i govore tako da osjećamo kao da nikada ne bi moglo biti drukčije, te da nam se čini kao da smo te ljude, pa makar i te satire morali upravo takve negdje već susresti.

Ako je Držić, već kao komediograf, manje uzvišen od Gundulića, a u svojim pastirskim igrama jasno pokazuje koliko je superiorniji genij Gundulićev u onom što se zove poezija, u onom što znači za gledaoce spontana stvaralačka snaga fantazije, to je svakako za ocjenu naše ponosne kulturne svojine presudna činjenica, da je Držić još stariji od Gundulića za pola stoljeća. Ta spoznaja o stepenici koja vodi do vrhunca dubrovačkog književnog sjaja nesumnjivo je korisna i za samo značenje Gundulićeva jubileja. Znati da iza ovog neodoljivog kaleidoskopa najsuvremenijega života dolazi vedar i uzvišen duh koji će slici života, iznad svega toga, dati vid najdivnije harmonije što ju je stvorila hrvatska književnost, znači u jačoj mjeri osjetiti veličinu prevaljenog puta i visinu najviše stepenice na ljestvici. Nakon »Dunda Maroja«, »Dubravka« znači najsretniji prenos čitavog toga živog svijeta ne na elizijske poljane smirene Arkadije, nego na vrhunce dalekih i bistrih vidika, vidika koji znače vječnost, apoteozu, besmrtnost.

Iznio sam u novinskom prikazu, o što se u glavnom spotiče poznavalac Držićevih djela gledajući ovu modernu obradu. Nije bitno važno kakav je rasplet radnji, i ako se bez toga drama ne bi nikad mogla izvoditi, pa je u tom svakako velika zasluga g. Foteza. Nebitna za stvar, bitna kao uvjet da djelo ponovno oživi na pozornici, ona se mora svakako uvažiti i cijeniti. Ali ono što je, pored toga, smatrao prerađivač kao prednost u današnjem svijetlu, t. j. smanjivanje broja lica i ispuštanje mnogih prizora, znatno oštećuje sliku čitave Držićeve dramatike. Jer njegovi zapleti nisu originalni, a ni presudni, i on se očito njima samo poigrava. Lica su njegova naprotiv ljudi koji svi od reda pune pozornicu životom, i ostaju u svijesti neophodno nužni kao bogata, plastična, živa i neumorno pokretljiva

slika vremena. U stilizovanom je obliku gotovo sve te mane svojih sugrađana na koje se obara Držić, iznio Gundulić. Kod njega je sve to svedeno na alegoriju, aluziju i poetsku transpoziciju; kod Držića je, naprotiv, neprocjenjivo dragocjena baš ona neumoljivo vjerna slika zbiljnosti, čak do svih mogućih makaronizama pa i do zahtjeva, danas svakako bizarnog, da se čitave scene odigravaju na talijanskom jeziku. Onaj tko je to u cjelini čitao, ne može se oteti dojmu da je Držić u toj današnjoj obradi dobrano opljačkan. Dakako da se postavlja pitanje o stvarnoj mogućnosti izvođenja svega toga; ali ako se čitava drama odigrava u dijalektu i to čak u više dijalekata koje glumci moraju u tu svrhu naučiti, onda nije isključeno ni da se ubaci bar koji tračak ovoga sasvim neobičnog kolorita i u samu igru, to više što je to jedan od sjajnih dokaza Držićeva dosljednog smisla za realnost, tri stotine godina prije nego što je u književnosti stvorena formula realizma.

Spoticati se o vjernost te slike značilo bi ne znati ulogu komedije, i umjetnosti uopće. Nedvojbeno je, da sav taj dubrovački svijet, i to ne samo gospari nego i »godišnjice« i njihovi drugovi, izlaze u slici i suviše »čovječanskoj« — puni lakoumnosti, sjetilnosti, lakovjernosti, pretvaranja i, da se blago izrazimo, »iskorišćavanja prilike« u izvjesnom smislu. Ali u komediji bi bio smiješan čovjek muževan, krepostan i valjan — jer je bit komedije u tom da svoj predmet izvrgava ruglu. *Ne quid nimis.* Gundulić je teško korio svoje suvremenike, ali to nije bila komedija. Način, vrijeme i karakter igre daju joj njezin smisao. A sloboda u koječemu što je za nas povreda tankoćutnosti — osim u drastičnosti izraza, — možda je bila zdravija nego današnja šutljiva i perfidna »finoća«. Šibe imaju jači učinak po golom tijelu nego li kroz odijelo. A ipak je Držić pokazao gdje mu je srce onom svojom tako neprikrivenom i dirljivo izraženom simpatijom za sirotinju, za služinčad, za priproste i jednostavne, i za sirotu Peru, čestitu i vrijednu djevojku, koja luta po Rimu tražeći svoga nevrijednog zaručnika, neprestano se stideći svoga muškog odijela u kojemu je od nevolje prebrodila more za volju svojoj velikoj ljubavi. Tu se, i ako sasvim slabo i izdaleka, osjeća fini dašak onoga što je tako neisporedivo divno dao jedinstveni Šekspir u lirizmu nježnih zaljubljenika svojih poetskih komedija. A to ipak nije malo za našega Gundulićeva preteču.

STIPO BEŠLIN:

DUŠA

I nije mi briga.
Smrt odnijeti ne će nadahnuće svako.
Ostati će bitno. To je duša.
To je vapaj tijela u visine plave
za vječnošću i za prostorima
ljubavi i sreće.

STANKO RAC:

DANTEOVI ARGUMENTI U HRVATSKOJ

Detaljnim istraživanjem hrvatske crkvene prošlosti otkrio sam vezu, što postoji između naših srednjevjekovnih građevina u Moslavačkoj gori i tajinstvenih Danteovih riječi o svetosti broja devet. Poslije dugotrajnog rada došao sam do zaključka, da Beatrica ne može biti drugo, nego ideja o Božanskoj Inteligenciji, koja upravlja nebeskim Oltarom, prilično sitnom i za nas nevidljivom skupinom zvijezda na južnom nebu. Simboličko značenje tih zvijezda odrazuje se u planovima naših davnih arhitekta. Ne podnoseći nabačene i slabo dokumentirane tvrdnje, osjetio sam potrebu, da ove pojave temeljito istražim, to više, što se ovdje radi o očitoj vezi Danteovih misli i naše hrvatske prošlosti, a možemo sasvim pouzdano reći — i sadašnjosti.

Tri znamenite moslavačke razvaline smještene su u obliku pravilnog križa. Točnijim mjerenjem Bele Crkve, Crkvene i biskupskog castruma prema četvrtoj točki ili vrhu križa dobivamo slijedeće kutove s meridijanom: 9,99 i 36 (9x4) ili u protivnom smjeru 171 (19x9), 81 (9x9) i 144 (16×9). Kako vidimo, svi ovi meridijanski prikloni sastoje se iz Beatričine brojke devet, pomnožene s potencijama broja dva ili s relativnim težinama srebra i zlata (11 i 19). Broj dva definirao je Dante kao faktor lokalnog kretanja, na što ćemo se potanje osvrnuti.

Neobični smještaj ovih razvalina nije zapravo drugo, nego geometrijska slaka rasporeda najvećih kršćanskih blagdana prema nebeskoj konstelaciji zvijezda u doba adventa.

Prva zvijezda Beatričine skupine dolazi u meridijan sa suncem na blagdan sv. Barbare, 4. prosinca, kada se obavlja sjetva božićne pšenice, a posljednja sedamnaest dana kasnije, u doba zimskog solsticija. Nastup popodnevne kulminacije Oltara predstavlja početnu točku računa. Brojenjem od istog datuma dobivamo slijedeće vremenske udaljenosti: blagdan sv. Lucije (druga sjetva božićne pšenice) 9 dana; zimska suncostaja, 18 dana; Stara godina, 27 dana. Blagdan Uzvišenja sv. Križa pada 81 (9×9) dan ranije. U predvečerje tog blagdana, 13 rujna, zvone sva zvona. Time se zaključuje ljeto i prestaje dužnost zvonara da paze na oblake sve do proljeća, dok se ejdnakom, postepenom zvonjavom svih zvona ne objavi blagdan Našašća sv. Križa.

Svi nepomični blagdani određeni su matematski savršeno prema proljetnom i jesenskom Križevu te podnevnim i ponoćnim kulminacijama zvijezđa Orion i Oltar. Božanske Inteligencije tih zvijezda opjevao je Dante u Beatrici i Luciji. Južna, za nas uvijek sakrivenas vjetlost Oltara usklađena je brojem devet, kojim određuje — kako je već navedeno — blagdan Uzvišenja sv. Križa, kulminaciju triju božićnih zvijezda na dan sv. Lucije, doba zimske suncostaje i svršetak godine. Nije dakle čudo, što je pisac Božanstvene Komedije vidio u toj svjetlosti najsavršeniji pojavu Božanskog reda.

Kulminacija zvježđa Oltar započinje sedamdeset dana prije suncostaje, a svršava uoči najkraćeg dana u godini. Isto razdoblje očituje se u podjeli kršćanskih blagdana počevši od Uzvišenja sv. Križa do prikazanja Bogorodice u hramu, Bezgrešnog Začeća i Božića. Pojedini vremenski razmaci iznose 68 (4x17), 85 (5x17) i 102 (6x17) dana. Prikaz Bogorodice slavi se 21. studenoga, 68 dana poslije Križeva ili 34 dana prije Božića.

Alegorijsko značenje ovih brojeva prikazano je u našim srednjevjekovnim crkvama pokraj ishodišta geografskih mjerenja Hrvatske i Slavonije. Tornjevi županijske i samostanske crkve u Kloštru Ivaniću zatvaraju s kotom središta kutove od 68 i 44 stupnja. Dugo sam vremena istraživao pravi, religiozni smisao ovih brojeva, dok mi nije pošlo za rukom, da ga otkrijem u tajni Danteove ljubavi. Irealna svjetlost Beatricinih očiju odrazuje se u stvarnosti naših crkvenih građevina. Istinitost ove tvrdnje dokazuju jednako detalji arhitekture kao i umjetničko blago crkve, opisano u najstarijem zapisniku o kanonskoj vizitaciji, koji posjeduje zagrebačka biskupija, a saopćio ga je naš uvaženi povjesničar dr. Rudolf Horvat (Povijest grada Ivanića).

Nedokučivi zakoni svemirskog reda sadržani su u kulminacijama zvježđa Oltar. Tajna Božanske Mudrosti sakrivena je u razmacima blagdana od njegovih podnevnih i ponoćnih susreta s meridijanom. Najjasnije se pokazuje na sv. Tri Kralja te o proljetnom i jesenskom Križevu. Princip je matematički apstraktan. Blagdan sv. Tri Kralja nalazi se u sredini između Uzvišenja i Našašća sv. Križa. aZmislimo li godinu kao krug, onda svi ovi blagdani znače njezinu najsavršeniju podjelu prema formuli $33 \times 11 = 363$. Sv. Tri Kralja slave se jedanaest dana poslije Božića, a trideset i tri dana poslije podnevnog nastupa Oltara. Proljetno Križevo pada 121 (11×11) dan poslije Nove g odine, a 33 dana prije ponoćnog nastupa zvijeźđa Oltar. Na principu ove religiozne matematike temelji se Danteova ideja o svjetlosti Beatričinih očiju, što »silazi s neba na zemlju, da pokaže čudo« (*Una cosa venuta da cielo in terra a miracol mostrare, Vita Nuova* XXVI.)

Po srednjevjekovnoj predaji vjerovali su neki učenjaci, da je Spasitelj umro na dan 25. ožujka, koji se prema starodavnom mišljenju podudara s datumom, kada je Bog stvorio svijet (Dr. I. Kršnjavi, Komentar Bož. Komedije). Tada se slavi Annunziata i započinje mistični račun godine. Čudesna pravilnost blagdana predstavlja jedinstvo ne samo višeg, natprirodnog, nego i prirodnog reda. Osim nedokučivog misterija i vjerske simbolike godišnja korona svetaca obuhvaća matematičke principe, što postoje u stvarnosti kao neoboriv, svakome pristupačan dokaz o Vječnoj Mudrosti.

Vremenski razmaci među pojedinim blagdanima podijeljeni su u skladu s biblijskom simbolikom brojeva, koju je toeretski, s teološkog stajališta analizirao francuski dominikanac o. Mandonnet. Nastavljajući njegov rad s realnim istraživanjima dolazimo do savršene jasnoće i upravo neshvatljive logike, što veže podjelu kršćanskog kalendara sa zakonima općenitog reda. Osnovni elementi tog reda izraženi su u blagdanima Spasitelja, Bogorodice i sv. Ivana Krstitelja. Najljepši historijski primjer ovog mističnog jedinstva nalazimo u Danteovu gradu, Firenci. Drugi, manje poznati, no jednako značajni dokaz postoji u Hrvatskoj. Pokraj glavnog hrvatskog

prošteništa u srednjem vijeku diže se velika gotska crkva sv. Ivana Krstitelja, dok se još u prošlom stoljeću vidjela između obadvije crkve malena kapela, posvećena sv. Roku, zaštitniku Hrvatske. Sva tri ivanićka svetišta nalaze se na periferiji kruga, kojemu polumjer iznosi pol rimske milje (741 m), a središte mu je prva geografska točka za mjerenja naše domovine. Kako sam već izložio, smještaj ovih srednjevjekovnih građevina nije odabran slučajno; on je usklađen prije svega s godišnjim rasporedom blagdana i najznačajnijom konstelacijom zvijezda, a zatim s bezbrojnim analognim pojavama u prirodi. Pravi smisao tog rasporeda ne možemo dokučiti bez religioznih motiva, premda i samim proučavanjem prirodnih istina dolazimo do neobično čudesnih rezultata.

Pomnim mjerenjima na vojničkoj karti ustanovio sam, da kut što ga obadvije crkve zatvaraju s ishodištem geografskih koordinata Hrvatske i Slavonije iznosi četrdeset i četiri stupnja. Istražujući smisao ovog broja u godišnjoj koroni dobivamo slijedeće blagdane: Pohod Marijin, Velika Gospa, Martinje (kulminacija Krune) i Božić ($44+88+44=11\times24$. Sasvim je vjerojatno, da se ovdje radi o odnosu Božića prema kulminaciji zviježđa Krune, koje je bilo poznato već iz mitologije, prije kršćanstva.

Ideja kršćanskog graditelja temelji se na astrološkoj hipotezi, da je središte geografskih mjerenja istovjetno sa središtem godišnjeg kruga. Početni stupanj leži u meridijanu te pada na Martinje, 11. XI. Deset dana kasnije slavi se Bogorodičin Prikaz u hramu, a 44 dana za tim obavlja se u crkvama blagoslov vode uoči sv. Tri Kralja. Geometrijska projekcija ovih datuma određuje položaj ivanićkih zavjetnih svetišta prema spomenutoj geografskoj točki, koja je bila poznata već u rimsko doba. Račun teče u smjeru prividnog okretanja zvijezda, od početka podnevne kulminacije Sjeverne Krune do svršetka kulminacije Južne Krune. Kut, što ga određuju visoki crkveni tornjevi znači dakle razdoblje od 21. studenoga do 5. siječnja. Točno u sredini tog vremena zbiva se podnevna kulminacija Beatricina svijetla.

Autor Božanstvene Komedije uvodi nas u najdublje izvore srednjevjekovne mistike. Po svemu se čini, da je na krajnoj granici njihove stvarnosti ugledao sedam malenih zvijezda. Septentrio ili Sedmerozviježđe smatraju obično sinonimom Malog Medvjeda, koji je u staro doba pokazivao mornarima put, jer je prema Danteovim riječima šiljak njegova tobolca ili roga — sama polarna zvijezda. (Raj). Međutim postoji i druga analogija u religioznom smislu. Čitava djelatnost crkve temelji se na sedam sv. sakramenata, što su alegorijski prikazani već u Starom Zavjetu u obliku sedmerokrakog svijećnjaka iz čistog zlata. Kao što su zvijezde u fizičkom svijetu, tako su i sredstva milosti Božje najpouzdaniji putokaz u duševnom životu. Nekad su ljudi mnogo više promatrali nebeske pojave nego danas, fiksirajući u njima ideje i događaje. Na taj je način stvorena i nebeska slika Isusove Crkve. Dante ju je također vidio u zviježđu Oltar, pa dosljedno tome možemo zaključiti, da su najtočniji oni komentari, koji u Beatrici nalaze alegoriju same crkve, a ne kršćanskog uma i teologije, kako tumači naš glavni prevodilac Dr. I. Kršnjavi. Samo s tom razlikom, što je pravi značaj Danteove alegorije astrološki.

Zašto je veliki pjesnik i filozof usvojio takvo shvaćanje. Zašto se udaljuje prividno od teologije, kako i sam priznaje u »*Conviviju*« (I). Da riješimo ovo pitanje potrebna su temeljita znanstvena istraživanja. *Divina Commedia* je prije svega rezultat naučnog rada. Samo čudesan utjecaj Providnosti dao je tom djelu genijalnu pjesničku formu. Ljepota njegovih stihova često zavodi komentatore na stramputice, jer gotovo neprodirno sakriva pravu istinu. U tom se Dante razlikuje od teologa i filozofa. Njegov pjesnički talenat bio je sudbonosniji, nego što su mislili mnogi tumači.

U svijetu vlada red, kažu Aristotel i sv. Toma. Ako se taj općeniti red manifestira u stvarnosti i ako je zaista njegov izvor u Stvoritelju — onda ne može biti događaja na zemlji, koji bi bio savršenije određen od Isusova rođenja i Njegove smrti na križu. Mjesto i vrijeme očituju se u fizičkim osobinama. Poznavanje tih osobina ujedinjuje znanost s religijom, ono je temelj srednjevjekovne skolastike, a dosljedno tome i Danteova djela.

Tobožnji realisti govore često o predrasudama srednjega vijeka, ne sluteći, koliko realne istine ima u djelima Alberta Velikoga i sv. Tome iz Akvina. Dubljina i zbiljska opravdanost njihovih teza predstavljaju do danas najjači argumenat o poretku, što vlada u svijetu. Poslije Biblijske Objave nitko se nije toliko dotaknuo prave, sakrivene istine kao Dante i njegovi uzori. Nažalost, znanost ih nije slijedila, ostavljajući ih za sobom poput sjajnih, neobjašnjenih putokaza, korisnih samo za one, koje ne muči sumnja. Pisac Božanstvene Komedije dokazuje nam protivno. Za njega je pojam vjere identičan s dokazima, koji je utvrđuju, odnosno s inteligencijom, što ih shvaća.

Već za Aristotela kažu, da je pronašao fizičke dokaze o Bogu. Očito je, da se ti njegovi argumenti temelje na svemirskim tjelesima, jer su ona najstalnija i najviša u prirodnom poretku svijeta. Glavni događaji u ljudskoj povijesti određeni su zvijezdama. Datum Isusova rođenja slavi se između podnevnih kulminacija Oltara i Južne Krune. Prva započinje 4. prosinca, a druga se svršava na sv. Tri Kralja. Božić dolazi dvadeset i dva dana poslije podnevnog nastupa Oltara i jedanaest dana prije odlaska Krune. Kulminacije ovih nebeskih skupina određuju početak crkvene i građanske godine. Podnevni uspon Oltara započinje se po svršetku sedmice oko blagdana sv. Andrije apostola, prema kojem se računa prva nedjelja adventa.

Božansku Inteligenciju tih zvijezda opjevao je Dante kao »gospođu od spasa« (la donna di salute). Smatrajući je anđelom ljudskog spasenja, pjesnik je prikazuje u Čistilištu, kako se vozi na Grifonovim apokaliptičkim kolima, okružena svetim piscima i njihovim simboličkim životinjama, u sjaju oblaka i cvijeća. Ona je »slavopjev Božji« (Loda di Dio vera), što silazi s neba na zemlju da pokaže čudo.

Što znači ta mistična simbolika? Ako je Beatrice uistinu anđeoska Inteligencija malenih zvijezda na južnom nebu, čime je dokazala tako uzvišene, božanske atribute. Dante je bio veći realist od svih svojih komentatora. Ništa nije napisao bez smisla, niti se bez duboka razloga upuštao u apstraktne matematičke kombinacije. Jedini cilj bila mu je istina, pozna-

vanje prirodne stvarnosti i njezina božanskog podrijetla. Sigurno je, da su ga u njegovu radu vodili najviši motivi, pa ipak je napisao stihove, koji su stoljećima zbunjivali učenjake, vabeći ih na krivi put. Razlog je prilično jednostavan. Dante je pisao za odabrane umove, pretpostavljajući općenitu inteligenciju, koju gotovo ne možemo zamisliti u današnje doba. Izvrsno upućen u sve znanstvene discipline, stvorio je do danas najsavršeniju sintezu teologije, umjetnosti, historije, matematike i svih prirodnih znanosti. Pri tom valja naročito podcrtati važnost astronomije. Brojni slikoviti prikazi vremena dokazuju nam, da je Dante bio neobičan poznavalac svemirskih pojava i gibanja zvijezda.

U XXX. pjevanju Čistilišta naziva Beatricu »zaručnicom s Libana«. Njezina je ljepota u vezi s najvećom gorom Svete Zemlje, sjeverno od Nazareta, gdje izvire Jordan. S prirodnog stajališta ne možemo je protumačiti drugačije, već kao pojavu zvijezde malenog kruga, koja se ne uzdiže mnogo nad horizontom. Oltar se prostire od 50. do 60. stupnja, pa se u Palestini vidi samo za kulminacije. Najviši uspon iznosio bi teoretski oko sedam stupnjeva, što znači, da je pojava zviježđa kratkotrajna i da se nikad ne udaljuje od prividnog ruba zemlje. Najljepše se vidi u doba naše žetve, jer tada kulminira o ponoći.

Žetva u Svetoj Zemlji započinje se skoro tri mjeseca ranije nego kod nas. Prvo žito, ječam, dozrijeva tamo već u ožujku i travnju, ili prema starom hebrejskom računanju vremena — za prvoga mjeseca nizana. Općenito se uzima, da je spremanje žita u biblijsko doba započinjalo s vazmenim praznikom. Tada naraste u Palestini vrućina, otopi se snijeg po gorama te silno nabujaju potoci i rijeke. U to vrijeme dogodio se čudesni prijelaz preko Jordana. Divan kontrast prirode nalazimo u Josuinoj knjizi (Gl. 3, 15) gdje je zabilježeno, kako »Jordan ispunjaše za vrijeme žetve korito svoje dovrh bregova.«

Kod nas dozrijeva ječam obično u vrijeme ljetnog solticija ili o blagdanu sv. Ivana Krstitelja (24. VI.). Najljepša boja klasa podudara se s pojavom najvećih sunčanih krugova. Prirodna svjetlost dana dolazi na vrhunac upravo u doba, kad nebeska slika Oltara kulminira o ponoći.

Oltar je sveta zvijezda žetve, nebeski simbol kruha i Božjega blagoslova, koji dolazi na zemlju u vrijeme najjačeg sunca. Betlehem znači na židovskom jeziku »kuća kruha«. Objekt prve molitve, sredstvo tjelesnog i duševnog spasenja prikazuje nam se alegorijski u dolasku Oltara u blizinu sunca na početku crkvene godine. Na prvi dan njegove podnevne kulminacije sije se božićna pšenica.

U Svetoj Zemlji pojavljuju se zvijezde jedan sat ranije nego kod nas. U proljeće vidi se Oltar po jutrima, a u jesen po večerima. Potpuno iščezava u rujnu, dok iznova ne zasja pred Blagovijest. Sitne njegove zvijezde predstraža su suncu, svjedoci velikih sunčanih krugova, najpouzdaniji glasnici ekvinokcija i najduljeg dana. Samo zimi ih zamjenjuju tri zvijezde Oriona, koje je Dante opjevao u Luciji.

Glavni komentari slažu se u tom, da je Lucija simbol Providnosti, ali ne vide njezinu prirodnu sliku. Tri jednake i najpravilnije smještene zvijezde putuju po nebeskom ekvatoru, ili — kako su govorili u srednjem vi-

jeku — na granici osmoga neba. U duhu skolastičke filozofije, one su najbliže Prvom Pokretnom (Primum Mobile), jer su njihovi prividni krugovi najveći u svemiru. Njihova ponoćna kulminacija dolazi istodobno sa sredinom podnevne kulminacije Oltara. To se događa na dan sv. Lucije, 13. prosinca. *Luce* (lat. *lux*) znači svjetlost. Prva je službenica Bogorodice u Danteovu Raju alegorija rasvjetljujuće milosti, dok je »Gospođa od spasa« milost, koja djeluje na zemlji. Teološki značaj Beatrice i Lucije istodobno uključuje i filozofske ili prirodne istine. Čudesni dokaz o tom postoji u Svetoj Zemlji. Druge nalazimo u Rimu, u egipatskim piramidama, na otoku Rodosu i u Hrvatskoj.

Prema pjesnikovoj definiciji u »Novom Životu« Beatrice je čudo broja devet. (»Suptilnije uzevši i prema nepogrešivoj istini ta brojka bila bi ona sama«). Prvobitni smisao ove tajinstvene izreke predstavlja nam teološku istinu. Suglasno s Danteovim riječima, njegova je ljubav »vlastiti umnožak Božanskog Trojstva« *(Vita Nuova)*. Ona je čudo. Točnije objašnjenje nalazimo u odnosu blagdana. Podnevna kulminacija njezine svjetlosti, kako smo već kazali, određuje astronomski početak crkvene godine. Ona dolazi 9×9 dana poslije Uzvišenja sv. Križa, 9 dana prije sv. Lucije, 9×3 dana prije Nove Godine, a 111 dana prije Blagovijesti. Nebeska slika ovog računa vidi se u tri božićne zvijezde u doba adventa.

Desetak godina prije Danteova rođenja sagrađen je županski grad zagrebačke biskupije u Moslavačkoj gori. Njegov tlocrt predstavlja genijalni dokaz o srednjevjekovnoj znanosti, budući da s obližnjim razvalinama Bele Crkve i Crkvene određuje središte spirale, koju sam detaljno prikazao u svojim studijama. Točnim mjerenjima na vojničkoj karti vidimo, da je izvor svetih krugova određen s 9 stupnjeva iz Crkvene, s 9×9 iz Garića, dok se razvalina zavjetnog svetišta Bele Crkve nalazi na 90. stupnju prvoga kruga. Brojevi se točno podudaraju s vremenskim odnosima blagdana jesenskog Križeva te sv. Lucije i Barbare (9×9+9=90), odnosno s njihovim nebeskim konstelacijama. Udaljenost svetišta Majke Božje Garićke od spomenutog središta iznosi oko 4.8 km. Umnožak te distancije s nasuprotnim rectusom na vrhu križa odgovara daljini od 17^2 rimskih milja. To je osnovni, tajinstveni ključ, koji nam objašnjuje biblijsku simboliku brojeva. Toliko iznosi udaljenost Betlehema od faraonskih piramida.

Autor Božanstvene Komedije uspoređuje u riječima Beatrice Egipat sa zemljom, a Jeruzalem s rajem, dokumentirajući brojkama njihovu povezanost. Istu ideju realizovali su i naši srednjevjekovni graditelji već prije Danteova rođenja.

Beatrice je mistična alegorija ljubavi prema čudu, što se objavljuje ljudima u jedinstvu višeg i prirodnog reda na zemlji. Ona je »zaručnica s Libana«, odakle se vidi, kako sjaji nad Isusovim gradom; jutarnja svjetlost Annunziate, najljepši ukras žetve i jesenska svjetlost Uzvišenja. Veličinu njezina svemirskog prostora određuje sedamnaest okretaja naše zemlje. To je najčudesniji broj u božanskom poretku svijeta, broj proroka i njihovih svetih knjiga napisanih u Starom Zavjetu.

Najveća tajna naše zemlje zabilježena je u zviježđu Oltar i njegovu odnosu prema suncu. U njem je predočena slika najsavršenijih krugova na

zemlji, krugova sunca i zlata. Kao što je sunčana staza na nebu slika spirale, tako se i njezin čudesni refleks na zemlji očituje u najljepšem metalu. Istinitost ove analogije potvrđuje i Dante, kad gleda u suncu, ne udaljujući se od kršćanskog duha, alegoriju Božanstva. Starozavjetni simbol nedjelje bio je prikazan po Božjem nadahnuću u Mojsijevu svijećnjaku iz čistog zlata, na kojem je plamsalo sedam žižaka. Zlato je ukras oltara. Prema mišljenju starih učenjaka, ono je nastalo pod utjecajem najmoćnije svemirske sile. Prirodna istraživanja doista potvrđuju, da su nalazišta plemenite kovine razasuta po dinamičkim krugovima, koji su najsavršeniji znanstveni dokaz o jedinstvenosti prirode i milosti Božje, što se očituje u povijesti Crkve.

Pogledajmo stvarnost, koja nam je najbliža. Nedaleko Cernika prostire se glavno hrvatsko nalazište zlata. Prema sudu svih domaćih kao i stranih stručnjaka nalazi se tamo vrlo bogata rudna poljana, pače i u poredbi s onima u Kaliforniji i na Uralu (Zerenner, Geogn. Notizen). Mjesto se nalazi na 720. stupnju garićke spirale, u koncentričnoj udaljenosti od 34 milje. Udaljenosti Rima, Carigrada i Jeruzalema iznose 11,22 i 44 puta više. Zlatni brežuljci leže točno u smjeru Svete Zemlje. Računom dobivamo, da su oni udaljeni od Danteove osovine svijeta oko 33×44=1452 milje.

U svojoj studiji o tajinstvenim kanalima Vranskog jezera pronašao sam, da se ono nalazi u istoj koncentričnoj daljini od Jeruzalema kao i gornje nalazište zlata. Jasno je, da mu od toga potječe ime *(Aurana)*, kao i sve bajke rimskih pjesnika o »dalmatinskom metalu«, kojega stvarno uzevši nikad nije bilo u samoj Dalmaciji.

Prirodne linije božanskih spirala određene su ležajima eruptivnog kamenja. Za Danteovu naučnu koncepciju osobito je važan smještaj moslavačkog dijabaznog porfirita u dolini Velike Sredske kod Samarice. To je najtvrđi ruptivni kamen, crno-sive, nešto zelenkaste boje, koji upotrebljavaju kipari i klesari za spomenike i uresne predmete. Iskonsko mu je mjesto nepoznato, a rasprostranjenje maleno. Interval njegove spirale iznosi devet milja. Isti faktor očituje se u udaljenosti Zagreba, Marije Bistrice i Jeruzalema. Prve dvije daljine iznose 45 milja, dok je Jeruzalem udaljen 33 puta toliko. Distancom Zagreba i Marije Bistrice određen je smještaj prvih građevina na božanskoj crti: Crkvene, Bele Crkve i Garića (45+45+45 stupnjeva). U stupnju ogromne biskupske kule sadržana je jedanaestina, a u priklopu Crkvene trideset i trećina udaljenosti moslavačkog središta od središta Svete Zemlje ili od Danteove osovine svijeta. Obadva količnika faktori su svemirskog sklada, kako sam prikazao u studiji »Čudo Kasiopeje«. Njihovi umnošci s Beatricinom brojkom pokazuju prirodne tragove sklada na zemlji.

Proučavajući detaljno stare rudarske uzance knezova Zrinskih nalazimo isti matematički simbol kao i u Danteovu »Novom Životu«. Iskustvo naših srednjevjekovnih rudara potvrđuje znanstvenu realnost Božanstvene Komedije. Tajinstveni princip broja devet određen je upravo upadljivo jasno u daljini našeg glavnog narodnog prošteništa od hrvatskog najbogatijeg nalazišta zlata kod Cernika. Distancija iznosi 9×9 rimskih milja. Odatle dolazi ime Zlatar. Njegova udaljenost od astrološkog središta Pa-

lestine iznosi $9^2 \times 19$ rimskih milja, jednaka je dakle čistom produktu broja devet s relativnom težinom zlata. Značaj ovog računa nadilazi sve prirodne mogućnosti, pa bi se Danteovim riječima mogao nazvati »*la più bella alterazione*«. Sveti krug Zlatara najvažniji je u kršćanskom svijetu. U njegovu središtu nalazi se Jeruzalem i Betlehem, a na periferiji Rim.

Prije kršćanstva i poganskog Rima važio je haldejski i grčki krug s polumjerom od 9×99 milja. Prema njemu je Dante izračunao veličinu podzemnog svijeta, koncentričnu udaljenost zlih jaruga i paklenog predvorja, gdje se nalaze znameniti stihovi svjedočanstva o Božanskoj snazi i kraljevskoj Mudrosti.

U svim gornjim računima stapaju se na čudesan način brojevi 9, 11 i 19. To su relativne težine bakra, srebra i zlata, koje u starim astrološkim alegorijama predstavljaju Veneru, Mjesec i Sunce. Iz toga logično slijedi, da se prirodna strana istine opjevane po Danteu nekad sakrivala iza simboličkog lica Vulkanove žene, božice Cypris (Venus). Jednako je jasno, da romanska amfibologija u riječima »novi« i »deveti« predstavlja istodobno kršćansku reakciju protiv poganskog kulta ljepote i ljubavi, afirmaciju nove istine, koju zastupa Crkva. Ta istina ne osporava općenitog prirodnog reda, što postoji od iskona. Realnost njegovu priznavaju i danas rudari na dan svoje zaštitnice sv. Barbare, koja se slavi o podnevnom nastupu Beatricina svijetla.

Zakoni tajinstvenog sklada izraženi su u našim srednjevjekovnim građevinama u gornjem Ivaniću i pokraj garićkog brda Mjeseca. Treća točka, još značajnija za arhitekturu Danteova djela, nalazi se u selu Jezeru, 15 km sjeverozapadno od Siska. Tamo se nalazi sjecište Save s pravcem, što spaja ivanićka svetišta s Rimom. Mjesto je upravo neshvatljivo usklađeno sa središtem kršćanstva, Atenom i Svetom Zemljom. Uzevši broj rimskih brežuljaka (jedanaest) za temeljni interval, dobivamo od hrvatskog Jezera slijedeće geografske distance: Zagreb i Garić 2, Rim 2^5, Atena 2^6, gora Liban 2^7. Broj dva je s prirodno-astrološkog stajališta faktor pokreta. Autor Božanstvene Komedije definirao ga je slijedećim riječima: »*Che per lo due s' intende il movimento locale, lo quale e da un punto a un altro di necessità* (Convivio II. c. XIV.)

Pobliže razmatranje prirodnih odnosa objašnjuje nam, zašto je Garić bio nekad županski grad zagrebačkih biskupa i zašto su se neki poglavari naše biskupije u srednjem vijeku nazivali garićkim županima *(Comes de Garich)*. Zbog istih razloga odabran je Ivanić za ishodište mjerenja naše domovine. Mjesto je određeno slijedećim distancama: Rim $11^2 \times 3$, Atena $11^2 \times 6$, Sveta Zemlja (gora Karmel) $11^2 \times 12$.

Daljina Rima od starodavnog središta Panonije podijeljena je u skladu s brojem rimskih brežuljaka i spomenutom Danteovom definicijom na $11 \times 2^5 + 11$ milja. Djelište se nalazi u neposrednoj blizini opisanog sela Jezera na Savi. Po svemu se čini, da je Dante vrlo dobro poznavao tu formulu i njezino prirodno značenje.

Jedanaest je relativna težina srebra i astrološki broj Mjeseca. Pjesnik ga je uzeo za mjeru paklenih bolgova (zlih jaruga), odredivši njim pravilnost i veličinu podzemnog svijeta. Osmi krug ima deset koncentričnih bolga

po 11 milja. To je krug hipokrizije, posljednji oko Jezera Kocit. Prema srednjevjekovnoj etimologiji »ypocrita« dolazi od »yper« i »crisis« te znači »odozgo pozlaćen« (Dr. I. Kršnjavi). Takva je u Danteovim očima bila ondašnja Evropa, kad su pape odselili iz Rima. Posve je vjerojatno, da je kod rasporeda krugova oko središta zemlje imao u vidu geografsku pravilnost našeg hrvatskog Jezera, jer je to najsavršenija točka sklada Panonije, Rima, Atene i Sv. Zemlje, određena rimskim intervalom božanskih krugova. Ovo ne znači, da je veliki Firentinac pjesnički identificirao našu zemlju sa sredinom pakla, kako je Basserman učinio s Kranjskom. Pjesnikov pogled dopirao je dalje, tražeći posvuda samo tragove i dokaze iste Mudrosti, bez koje ne možemo zamisliti ni najnižeg svijeta.

Sve okolnosti potvrđuju nam fantastičnu bestemeljnost hipoteze, prema kojoj bi gora »Tabernik« bila identična s Javornikom u Kranjskoj, Kocit sa smrznutim Cirkničkim jezerom, a cijelo dno pakla s Postojnskom spiljom. Dante nije trebao prirodnih uzora za svoje pjesničke slike. Jedino, što je uzimao od prirode, bila je znanstveno utvrđena istina. Naslućujući pravi smisao alegorije, naš prevodilac Dr. I. Kršnjavi izrazio je vrlo plastično njegovu ideju:

»Da je na tu ledenu koru spala Tovarnik planina ili Pietrapana ne bi krknula ni pri kraju«. (*Pakao* XXXII., 16—39.)

Broj pjevanja određuje udaljenost hrvatskog Jezera od Rima (32 ili $2^5 \times 11$), dok početni broj stiha ustanovljuje daljinu istog mjesta od Fruške gore kraj Tovarnika u Srijemu (16 ili $2^4 \times 11$ milja). Značenje jedinice ovoga računa protumačio je aDnteu njegov pradjed Cacciaguida u Raju. (»Ti držiš, da tvoja misao k meni dolazi od onoga, što je prvo, kao što dolazi pet i šest iz jedinice, koju dobro poznaješ«. Par. XV. 37—69.)

Historija nam potvrđuje, da su Rimljani mnogo pažnje posvećivali srijemskim kamenolomima i rudnicima, pa lako možemo sebi predočiti, kako je pjesnik došao do svoje zamisli. Realnost nejgova djela veća je od svih mogućnosti, koje su mu komentari stoljećima pripisivali. Ona je toliko istinita, da može poslužiti kao polazna baza suvremenim geognostičkim i historijskim istraživanjima. Štaviše, ona nadilazi znanost, pružajući čovjeku utjehu o božanskom podrijetlu svega što postoji, jer sadrži nepobitne argumente o djelu, gdje su »stavili ruku i nebo i zemlja« *(Ha posto mano e cielo e terra.)*

Skolastički učenjaci znali su više od starih Rimljana, koji su svoje znanje baštinili od haldejskih, egipatskih i grčkih astrologa. Danteova ljubav ili točnije rečeno težnja njegove inteligencije nije samo mistična kreacija ljudskog duha u alegoriji anđela i svrstavanju zvijezda. Zaručnica s Libana najčudesniji je izvor višega reda. Ona je neshvatljiva stvarnost, tajinstveno vrelo Mudrosti, ili — kako Dante kaže — »*una cosa venuta da cielo in terra a miracol mostrare.*«

A. R. BUEROV:

UMJETNIČKO DJELO IZMEĐU DVIJU SKRAJNOSTI

Uvod.

Nijedno područje ljudske djelatnosti nije toliko istraživano koliko umjetničko stvaranje. Kako su djela vremenski prije znanstvenih rasprava o njima, kušao se sa svih strana protumačiti fenomen umjetničke kreacije. Nigdje nijesu građena neka pravila prema kojima bi se dalje stvarala djela. Pravila su nastala tek na osnovi već danih umjetničkih produkata. Značajno je pri tome, da nijesu toliko davane upute za stvaranje, koliko se nastojalo prodrijeti u bit već danog djela, približiti mu se i na neki način odrediti magične snage, koje vjekovima privlače čovjeka, da im uđe u tajnu. Stvar je razumljiva, jer nema ljudskog djela, koje bi svestranije i u najzakutnije predjele duše djelovalo, kao što djeluje umjetna. Nije čudo, što se onda kušala na razne načine protumačiti tajna umjetničkog stvaranja odredivši na neki način i preduvjete, kako se postizava umjetnički efekat. Na putu istraživanja zagonetnog područja iskrsnulo je bezbroj teorija, manje više uspjelih nagađanja, približnih uputa i svestranih osvjetljivanja. I onda, kad se raspravljalo o historijskim pitanjima i filozofskim problemima, kušalo se barem iz daljega da se priđe bliže djelu i da se odrede bitne značajke umjetničkih pojava. Danas se gotovo ne možemo više snaći u množini i šarolikosti ovakovih pojava, a što je najgore ne znamo, gdje bi postavili iznesenu teoriju s obzirom na umjetnički akt stvaranja. Svim teorijama neposredni je objekt umjetničko djelo, ali ono je rezultat duljeg rada i pripravljanja, marljivog izrađivanja i popravljanja i napokon definitivne redakcije, koju čitalac ima pred sobom. Stoga je nužno ustanoviti, kod pojedinih teorija, da li se odnose na predradnje, izradu ili konačnu izrađenost djela. Ovdje će se iznijeti nekoliko teorija, koje su htjele probiti maglu i protisnuti se bliže ljepotnoj pojavi, kakva se očituje u umjetničkom djelu. Ne može biti govora o konačnom rješenju pitanja, nego treba upozoriti na ekstremna gledanja u području književnosti, a istina će biti nekako po sredini ili na dodirnim točkama dviju skrajnosti. Kao podloga služi umjetničko djelo i na njemu treba ispitati iznesene teoretske probleme. Pri tome je važno pitanje nastanka, oblikovanja i konačnog izrađivanja djela. Za sve faze imamo bezbroj teorija, koje su kušale riješiti umjetnički problem. Dvije glavne struje otprilike uključuju sve teorije: subjektivistička i objektivistička, te napokon posredna teorija kao sinteza subjektivnih i objektivnih elemenata, koji čine bit estetskog fenomena.

Postanje umjetničkog djela.

Umjetničko djelo kao i svako drugo ima početak u ljudskoj djelatnosti. Kao takvo mora u sebi nositi elemente ličnosti stvaraoca i duševnih moći, koje sudjeluju pri izradi. Ali čovjek, pa ni umjetnik, nije odijeljena pojedinka bez veze s okolinom i društvom. Prema tome se može postanje

umjetničkog djela promatrati kao djelo pojedinca i zajednice, odnosno kao psihologija društva i pojedinca. Djelo nastaje u glavi umjetnika kao predstava ili ideal, a tek kasnije pojavljuje se u osjetnim elementima riječi, boja ili mramora. Tu se mora razlikovati formacija ideala ili koncepcija umjetničkog djela od izrade ili eksteriorizacije. Bez jasne ideje ili predstave umjetničkog djela, koje se ima ostvariti, djelo bi bilo nejasno i nepovezano. Ideal je predstava mašte o budućem djelu i to kao precizna slika, čista intuicija ili unutarnja vizija, koja lebdi pred duševnim očima. Dante je imao prije izrade jasan i precizan pojam odnosno određenu individualnost Beatrice, te ju je kasnije pretočio u riječi. Leonardo da Vinci imao je isto tako izrađen ideal ili predstavu Posljednje večere, prije nego što se dao na konačnu izradu. Ovaj već formirani ideal ili predstavu umjetnik daje svijetu izradom ili eksteriorizacijom, jer bi bez izrade djelo ostalo u krugu ideja i izvan realnosti, pa prema tome ne bismo imali u čemu uživati. Pri izradi dolazi do sve svoje punine pojam tehnike umjetnika, a ona je uvjetovana umjetničkim idealom. Zamišljenoj predstavi mora odgovarati i određena tehnika, a ne bilo koja. Tako je djelo u neku ruku svojim idealom ili umjetničkom predstavom već određeno u pogledu buduće izrade, jer umjetnička tehnika nije opće valjan kliše, koji pristaje svakoj umjetničkoj viziji. Ovo je navelo Crocea, da je sasvim zanemario ovaj drugi momenat, t. j. izradu djela, što naziva ekstrinsekacijom, koja je sporedne važnosti, jer je umjetničko djelo gotovo i izrađeno već u samoj viziji. Vanjski elementi riječi, boja, mramor mogu biti samo fizička ljepota, koja s umjetnošću nema ništa. Ovo je veoma važna stvar s obzirom na ono što ćemo kasnije reći. Croceu je naime važna ona subjektivna komponenta odnosno umjetnička vizija, a objektivizacija vizije ispada iz pojma umjetnosti. Prema svemu tome može se zaključiti, da djelo nije rezultat slučajnosti ili instinktivnosti nego promišljenog duševnog rada, a tako se i mogu protumačiti popravci ili korekture, koje su umjetnici izvodili na svojim djelima, očito uviđajući da nijesu ostvarili do kraja zamišljenu viziju. Nasuprot ovom mišljenju, dijelom intelektualističkom, Bremond je postavio više mističku teoriju, gdje bi uloga razuma bila mnogo manja. Još dalje je pošla teorija tvrdeći, da umjetničko djelo nastaje iz područja nesvijesnoga a ne kao rezultat svijesnoga oblikovanja ideala ili vizije. Teoretičari su se naslanjali u tom pogledu na izjave nekih umjetnika (Bahr, Bourget, Saint-Evremond) ali je očito, da su pomiješali granice između umjetničke koncepcije i inspiracije. To se dade zaključiti iz riječi Nietzschea, kad govori o inspiraciji. Drugi su opet mislili, da se umjetnički ideal ili vizija ne mogu nikada izraziti ili dostići. Platonu i Cousinu vizija je nedostiživa i sve što umjetnik izrazi samo je sjena ideala, recimo, o tijelu.

Sada se postavlja pitanje, da li umjetnička vizija ili ideal stoji pod dojmom vanjskih okolnosti. Da li umjetnik formira ideal neovisno od rase, prirode i vremena ili ti momenti utječu na izgradnju ideala, koji će umjetnik ostvariti u djelu? Kad je govor o imitaciji modela ili prirode, utjecaj je očit, jer tu kao da umjetnik nema svoga ideala ili vizije, nego jednostavno kopira vanjski objekt. Ali i kod drugih slučajeva može se zapaziti utjecaj vanjskih okolnosti. Tako, recimo, umjetnički milieu utječe na formiranje

ideala ili vizije, jer koliko god umjetnik bio neovisan, vidimo u jednoj vremenskoj periodi upadljive sličnosti među umjetnicima i tek jedan genijalan umjetnik sintetizira sve značajne poglede na umjetnost, te tako nastaje stil pojedinih epoha: barok, romantika i t. d. Ipak su pogriješili teoretičari tumačeći genezu djela i pojava umjetnika čisto deterministički: ova okolina može dati samo ovakvo djelo i ovakva umjetnika. Tako govori Taine u ovoj (Holandiji) zemlji, voda stvara travu, trava čini životinje, koje daju sir, maslac i meso, a sve to određuje čovjeka (Philosophie de l' art p. 55). S pravom je odgovorio De Wulf, da bi u Holandiji moralo biti na hiljade Rubensa, ako je umjetnička klica slična biljnoj ili zašto dva brata Corneillea nijesu jednako veliki pjesnici, a nalazili su se u jednakom milieu i rođeni su od iste majke. Zašto Rubensov učenik Van Dyck uza svu vjernost učitelju postaje zasebna umjetnička ličnost? Zato što ni vrijeme ni klima ni ista škola ne mogu uništiti žig ličnosti utisnut pojedinim djelima te dakako ne mogu do kraja tim načinom protumačiti umjetnički fenomen. Upravo zbog ličnog elementa umjetnost je nazvana stvaranjem, jer da djela sliče jedno drugome kao tvornički proizvodi, onda bi se zvala fabrikacija. Ono najljepše u djelu izvučeno je iz duše umjetnika. Ako umjetnička vizija nije uvjetovana isključivim dojmom vanjskih elemenata, onda se moraju tražiti unutarnje ili subjektivne komponente, koje sudjeluju i bitno određuju umjetničko djelo. Kreativna imaginacija i inteligencija daju smisao riječima, bojama i glasovima. Na gotovom djelu može se lako zapaziti snaga dviju estetskih moći: mašte i razuma. Pa i umjetnost primitivaca pokazuje, da nijesu jednostavno kopirali nego izrađivali prema svome zamišljenom idealu ili viziji. Priroda ne daje čovjeka s jednim okom i jednom nogom, ali slikar imaginacijom i razumom nadomješta manjak slikarije. Tu se očito vidi sudjelovanje mašte i razuma.

Eksteriorizacija.

Umjetnički ideal ili vizija najsavršeniji je oblik umjetnine, ali u tome stanju ne ostaje, nego unutarnjom snagom teži za izražajem. Izražaj sam teoretski govoreći ne ide strogo u samu umjetnost nego je više nešto vanjsko i, kako veli Bremond, nečisto u isporedbi s kristalom umjetničke vizije. Ona se pretakanjem u obične riječi degradira samim tim, što se mora zaodjenuti ruhom naših svagdašnjih otrcanih riječi. Međutim činjenica je, da vizija gotovo fatalnim nagonom tjera na izradu ili eksteriorizaciju, da i drugi vide i osjete ono, što je umjetnik osjetio. Vizija tako reći tjera pjesnika i on joj daje književni oblik. Kako sam prije spomenuo, Croceu je vanjska izrada nebitan momenat, jer je izraz već gotov u umjetničkoj viziji i njome je određen. Međutim može se dosta ozbiljno prigovoriti takovu shvatanju, jer koja korist od samih umjetničkih vizija, koje nijesu privedene u djelo odnosno dobile fizičku vanjštinu, s tim više kad je Croce estetski fenomen sveo na literarni izraz, pa po čemu ćemo doživjeti umjetničko djelo, ako ne po izražajnom elementu?

Makar vanjski izraz bio nešto fizičko i vanjsko, opet je to jedini put, kojim promatrač dolazi do umjetničke vizije. Drugi su u eksteriorizaciji gledali oterećivanja nagomilanih snaga, a tu je dakako ukopčan momenat

koristi, t. j. olakšanje. Međutim umjetničko djelo nastaje, kad su sve druge brige uklonjene. Isto tako umjetnost nije neka vrst igre i luksusa (Kant, Plehanov), jer to ide više u emotivnu stranu djela, a nikako ne tumači genezu djela, osim toga to umanjuje njeno dostojanstvo izjednačivši izradu umjetnika sa sportom ili kojekakvom komedijom. Poznat je dobro opsežni martirologij umjetnosti, a da bismo se mogli zadovoljiti tim tumačenjem, jer koliko se umjetnika-nesretnika u životu pokorilo inspiraciji i radilo u najtežim prilikama i njihov rad ne možemo kvalificirati kao igru. Ovdje je mjesto, da se stavi inspiracija ili *furor poeticus,* koji sudjeluje i kod umjetničke vizije, ali još više u času eksteriorizacije, kad unutarnja inspiracija neodoljivo teži za izražajem. Kakve je prirode furor poeticus, o tome je opet mnogo napisano, ali ovdje mu je mjesto i pravo značenje.

Odnos vizije prema eksteriorizaciji.

Do sada smo promatrali dva momenta kod geneze umjetničkog djela: oblikovanje ideala, intuiciju, viziju i eksteriorizaciju ili izradu. Nastaje pitanje, kakav je odnos među njima? Svakako je druga faza, t. j. izrada, ovisna o prvoj ili viziji. Vremenski dolazi iza vizije. Uopće se može reći da je odnos raznolik prema tipu umjetnika. Jedni dugo nose u sebi sliku ili viziju, a drugi u času koncipiranja ideala odmah izrađuju. Jedni idu lagano, popravljaju i preinačuju viziju, a drugi se odmah laćaju posla. Vizija se negda pojavi nenadano i preko očekivanja, a drugi put treba dugo čekati, dok se slika pokaže u savršenu obliku. Za Rubensa kažu, da je iskrslu viziju odmah stavljao na platno — od vizije do platna bio je malen razmak. Kako drugi opet dugo nose u sebi ideal i viziju, poznato je iz autentičnih izjava umjetnika, koji su jedno djelo nosili u sebi ičtav život, dok mu nijesu dali napokon vanjsku formu. Vrijeme između vizije i eksteriorizacije nazvao je Nazor sretnim imenom, uzetim iz zoologije — inkubacija. Ona je zavisna od karaktera umjetnika. Tako su svi ljudi u neku ruku umjetnici koliko mogu imati vizije, ali svima nije dano, da im dadu vanjski oblik. Te vizije s njima umiru, a drugi — umjetnici — mogu ih zaodjenuti adekvatnim vanjskim oblikom. Tu je zapravo granica između umjetnika i ne-umjetnika. Dakako da su vizije umjetnika intenzivnije, jače i svestranije nego kod neumjetnika, ali ih i ovi mogu imati u izvjesnom obliku. Neumjetniku još nedostaje moć izražaja i to ga onda potpuno dijeli od pravoga umjetnika. Eksteriorizacija predpostavlja umjetničku tehniku, bez koje se ne može ništa. Kako je težak put od vizije do konačne izradbe dokaz su brojna uništenja vlastitih djela, kod kojih su umjetnici držali da nijesu dali umjetničkom idealu adekvatnu formu. Dok su jedni spaljivali djela, drugi su ih dotjerivali dugi niz godina. Zapravo veoma rijetko uspijeva umjetniku adekvatno izraziti viziju i tim se tumači njihovo nezadovoljstvo s djelima (vidi De Wulf, La beauté et l'oeuvre d'art p. 43).

Ljepota umjetničkog djela.

Za umjetničku intuiciju, koja je dobila adekvatnu vanjsku formu ili izražaj, kažemo, da je lijepa. Umjetničko je djelo uspjelo. Ono je lijepo, a ovaj se atribut ne smije uzeti, kao da bi se ljepota samo na vanjski način

nalijepila kao stran elemenat drugome elementu. Kao ljudsko djelo nosi na sebi sve značajke čovjeka-stvaraoca, a to ga dijeli od prirodnoga lijepoga, koje je također lijepo, ali u drugom smislu, kako kaže Bergson, jer nije priroda djelo ljudsko. Stoga je umjetničko djelo čovjeku bliže nego prirodna ljepota, jer je stvoreno od čovjeka, da govori čovjeku. Platon je takvim ljudskim djelima porekao atribut ljepote na temelju njegove poznate filozofske pretpostavke, da čovjek ne može ostvariti ideal ljepote u djelima. Diderot i Pascal naprotiv uzvisuju prirodnu ljepotu na štetu umjetničke ljepote očito iz razloga koristi, koji se obično nalaze na dnu naše simpatije za prirodu. Ali umjetničko djelo nadvisuje prirodu s obzirom na čovjeka, jer ovo neposrednije govori čovječjoj duši, budući da je stvoreno od nama sličnoga čovjeka. Osim toga to djelo nije samo odražaj ljepote ili je lijepo koliko je kopija realne prirode, nego je lijepo samo po sebi. Ono ima vlastitu ljepotu i k tome je lijepo ljudski. U čemu se onda sastoji umjetnička ljepota? Ovo je najteže pitanje estetske problematike i na njemu su se razišle estetsko-literarne teorije na području književnosti. Upravo su se obrazovale dvije ekstremističke struje s nijansiranim podrazredima: objektivistička i subjektivistička. Nalazeći se pred umjetničkim djelom jedni su orgovorili, da se ljepota nalazi u objektu neovisno od subjekta, dakle izvan nas, a drugima je ljepota u impresijama, koje ispunjaju našu dušu nalazeći se pred djelom — ljepota je u subjektu. Klasična estetika naginjala je više objektivnim elementima umjetničkog: red, simetrija; a moderni vide ljepotu u subjektivnim stanjima duše, koja projiciramo na djelo. Tako je umjetničko djelo zapalo među dvije ekstremne struje shvatanja umjetnosti i ta se borba vodi već od Grka do danas. Na sreću postoji i jedna posredna teorija, koja kaže, da ljepota umjetničkog djela nije isključivo ni u objektivnim elementima ni u subjektivnim nego u njihovoj sintezi. Bezbrojne su teorije u okviru subjektivizma kao i objektivizma.

Subjektivizam — Teorija Einfühlunga.

Ova se struja naziva još i psihologizam, tvrdeći da ljepota nije u objektima nego u našem duševnom stanju, koje prenosimo na djelo. Ovaj su pravac u estetici do kraja izgradili Lipps, Volkelt te Müller-Freienfels, a k njima možemo ubrojiti i Crocea. Njemački izraz mogli bismo prevesti »umjetničko oživljenje« djela, jer djelo je na neki način mrtvo i tek u kontaktu sa subjektom dobiva ljepotu. Francuzi su to preveli s izrazima simbolička simpatija, estetski sentimentalizam (sympatihe symbolique, sentimentalisme esthetique). Nama je glavno značenje, to jest da je impresija umjetnosti fenomen ličnosti a ne objekta. Ima i ovdje različnih nijansa u shvatanju. Tako se empiristima ljepota sastoji u impresiji na naša sjetila. Objekti su tu samo kao nadražaj za osjetila ali ne razuma. Takva bi ljepota prirodno bila zajednička ljudima i životinjama, jer i ove imaju osjetila. Idealisti stavljaju težište na djelatnost duha. Ljepota je kreacija duha, jer za njih postoji samo realnost duha, a umjetnost je proces duha i ovaj se realizira u umjetnosti bez obzira na sjetila. *Croceu* je estetska djelatnost u imaginativnoj intuiciji a ne intelektualnoj. On odbija teoriju o potrebi senzibilne intuicije priznajući samo aktivnost duha. Ne ćemo se zaustavljati na

pojedinim piscima, nego ćemo iznijeti mišljenje glavnih zastupnika teorije *Einfühlunga*. U čemu se ono sastoji?

a) Pri promatranju djela u nama budi se emocija, bilo da je ona već postojala, bilo da je nastala u dodiru s djelom.

b) Tada nastaje neke vrsti prebacivanje unutarnjeg duševnog stanja prema vani. Djelu dajem ono što pripada meni i tako priroda živi od subjekta. Literarni izraz boja, linije samo su modifikacije subjekta. Proces se završava kontemplacijom u objektu, koji je postao isto što i mi. Lipps nalazi uživanje umjetnosti u tom da nam se sviđaju sami sebi u djelu, koje je refleks našega »ja«. Prema tome kipovi se čine srditi ili veseli prema duševnom raspoloženju promatrača. Književno djelo manje prikladno za ovakva projiciranja duševnih stanja također poprima stanja čitača, te mu se prema njegovu duševnom stanju može djelo svidjeti ili ne svidjeti. I Croceova teorija pripada ovamo, premda se on borio protiv ove eminetno njemačke teorije. On kaže: »Ljepota ne pripada stvarima, nije to fizički fakt, ona pripada aktivnosti ljudskoj, duhovnoj energiji (Ésthétique comme science de l'expression et linguistique générale p. 93). Na istome mjestu nastavlja: »Umjetničke spomenike, *spiritus movens* estetske reprodukcije nazivamo lijepim stvarima ili fizičkim lijepim. To je verbalan paradoks, jer lijepo nije u stvarima, ono uopće nije nikakva fizička pojava već je u aktivnosti čovjekovoj i njegovoj duhovnoj energiji. Lijepo u prirodi samo je nadražajno sredstvo estetske reprodukcije.« Istu misao ponovio je Croce u eseju »Umjetnost kao stvaranje«. Subjektivistička teorija naročito je izgrađena u Njemačkoj. *Müller-Freienfels* pobija nastojanje objektivista, koji istražuju objektivne elemente kao izvor estetskog fenomena i svraća pažnju na ličnost umjetnika. Protumačiti djelo može se samo uronjivanjem u umjetničku prirodu stvaraoca. Tako je našao nekoliko tipova umjetnika (afektivni, intelektivni, agresivni i t. d.) i iz njihove prirode kušao protumačiti i umjetnički izrak. *Diltey* (Kultur der Gegenwart) našao je tri tipa umjetnika s obzirom na njihov nazor na svijet (materijalisti i pozitivisti, objektivni idealisti i idealisti slobode) i pokušava odrediti kakav će biti njihov izraz. Na taj način htjeli su ući u tajnu umjetnčke ljepote. Prema njima umjetnik stvara, bira izraz prema svome nazoru na svijet, tako da izraz naturalista nije identičan s onim idealista. S druge strane, *Nohl* i *Rutz* htjeli su odrediti umjetničko djelo na temelju bioloških podataka odnosno na temelju tjelesne strukture umjetnika, koja određuje izraz umjetnika (našli su tri tipa tjelesnog držanja, koji dolaze do izražaja kod umjetničkog stvaranja). Ove teorije nove njemačke estetike ne bi trebalo ni spominjati, jer se odnose više na istraživanje umjetničke forme, kad ne bi neki njima kušali protumačiti ljepotni fenomen, jer svima ovima ljepota se ne sastoji u objektu-djelu nego duhovnom nazoru ili tjelesnom držanju umjetnika odnosno estetski fenomen sveden je na istraživanje umjetničke ličnosti. Na ove teorije mogu se nasloniti svi pokušaji kritičara, koji na temelju ovakovih podataka određuju vrijednost djela bez obzira na objektivne elemente. U jednaku pogrešku upali su pristaše psihoanalize videći u umjetničkom stvaranju očitovanje strasti i kušajući protumačiti umjetničku ljepotu ne na temelju djela nego na osnovi erotskog stanja umjetnika, koji

nužno iznosi u djelima nekoć zatomljene erotske porive. (Oto *Rank, Reik)*. Sve ove teorije svode estetski fenomen na subjekt, a djelu i njegovoj formalnoj strani malo daju.

Dakako da se u ovakvim teorijama umjetnička tehnika gubi. Sve moguće literarne forme ne znače ništa kao ni izražaj sam, jer estetski se fenomen nalazi u tome, koliko smo u djelo ulili naših ličnih osjećanja. Po ovoj teoriji vrijedi jednako original i kopija, pravo stvaranje i diletantsko imitiranje. Osim toga naše je subjektivno stanje promjenljivo, pa bi se prema tome mijenjala i umjetnička vrijednost djela. Za istoga čovjeka prema duševnom raspoloženju djelo može biti danas lijepo a sutra ružno. Remek-djelo ostat će bez značenja, ako se nalazim u takvu duševnom raspoloženju, da ne osjećam potrebe da se s njim saživim. Charles Lalo je s pravom prigovorio (Les sentiments esthétiques p. 78), da je takova projekcija osjećaja nemoguća pri gledanju drame, gdje ima najoprečnijih karaktera u isto vrijeme na pozornici, a naše duševno stanje nije spremište iz kojega bismo mogli svakome ponešto dati, i ako dopustimo, da to možemo učiniti jednomu. Tim bi se već narušilo jedinstvo duševnih funkcija.

Sociološka estetika.

Krivo je mišljenje, da je ova teorija nastala tek u posljednje vrijeme, kad je socijalizam i komunizam dobio i političku vlast u nekim zemljama. Zapravo su noviji sociološki estetici iskrivili pravo značenje teorije ograničivši njen opseg samo na jedan društveni isječak. To naročito vrijedi za estetike marksističkog pravca, koji su socijalni fenomen ograničili na proleterski dio ljudstva, a svemu drugome niječu pridjevak socijalnosti. Stariji teoretici sociološke estetike shvaćaju društvo u cjelini ne dajući prednost bilo kojemu staležu nego promatrajući problem kao čisto literarno pitanje. Njima je sasvim sporedno, kakve je vrste odnosna socijalna sredina, a marksistički teoretici priznaju vrijednost prosuđivanja umjetničkog djela samo proletarskom dijelu. Stoga su pogriješili njihovi pisci pišući u tim problemima: *Bogdanov, Lunačarski, Freville Glivenko* i drugi. Tako je na primjer *Zveličinskaja* sasvim neopravdano strpala sv. Augustina među feudalne estetike, i ako u njegovo vrijeme feudalizma nije ni bilo. Mnogo obzirnije i književnije postupaju drugi pisci: *Needham* (Le développement de l'esthétique sociologique en France et Angleterre 1926), *Gross* (Mouvement litéraire socialiste depuis 1830), *Lukacz* (Zur Sociologie des modernen Dramas) i neki drugi, kao talijanski marksist *Labriola*. Ovdje ne može biti govora o jednostranim pogledima Marksa, Lassallea i Lenjina, koji su o tom problemu pisali, ili recimo Proudhona, kojega i francuski estetici smatraju abnormalnim u pitanju književnih problema. Sociološki smjer u prosuđivanju književnosti stariji je mnogo od Marksa. Tako sam Croce navodi De Bonalda, grofa de Barante, a naročito je to istakla madame de Staël. Postoji o pitanju golema literatura, većinom fragmentarna i jednostrana, stoga se ovdje iznosi tumačenje Charlesa *Laloa* kao najznanstvenije i najknjiževnije, a dao ga je u djelu »*Les sentiments esthétiques*«. On vidi u svim ljudskim djelima samo socijalnu vrednotu. Umjetnička je ljepota socijalna ljepota a ne individualna, to jest umjetničko djelo

nije lijepo, ako kao takvo nije priznato po kolektivu bilo kakve vrste: aristokratskom, proletarskom i t. d. Ljepota dakako nije u objetu-djelu nego u dušama određenog kolektiva, koji slično teoriji Einfühlunga svoja duševna stanja unosi u umjetničko djelo. Ako bi umjetničko djelo pružilo zadovoljstvo samo jednom čovjeku, to još ne bi bio estetski fenomen, jer je sam. Prema tome, ako hoćemo znati je li djelo lijepo, moramo pitati suvremenike i grupu ljudi, među kojima je djelo niknulo. Njihov sud bit će mjerodavan kriterij uspjeha. Djelo Vergilija lijepo je zato što se svidjelo njegovim suvremenicima, odnosno sličnu društvenu sloju ljudi u bilo kojem vremenu. Svaka umjetnost pretpostavlja publiku kao djelitelja estetskih sankcija — kaže Lalo. Umjetnička tehnika varira prema društvenim promjenama i mijenama ukusa. Fidijina publika tražila je mirne linije i ujednačene tjelesne pokrete, a osudila bi usplahirenu tehniku Van Gogha ili književnog ekspresionizma. Što je nekada bilo lijepo, s promjenom društva može postati neskladno. Lalo otvoreno priznaje, da umjetnička ljepota nema u sebi ništa stalno i apsolutno. Ovakovo naziranje nije teško opovrći, jer bi po toj teoriji sva prošla umjetnost koja više ne odgovara ukusu današnjeg društva imala samo arheološku vrijednost. Međutim svakodnevno iskustvo uvjerava nas unatoč svim društvenim promjenama o valjanosti umjetničkih djela Fidije, Homera, Dantea i drugih. Preko promjenljivih okolnosti čovječanstvo u njima gleda nepromjenljivu ljepotu zato što estetski kriterij nije ni u pojedincu ni u kolektivu nego u nekim objektivnim elementima djela. Umjetnička ljepota vječno je mlada, a na objekciju zašto se i današnje društvo divi oblicima prošlosti i rado gleda retrospektivne izložbe, Lalo odgovara, da je to iluzija, pomanjkanje ličnog uvjerenja i ljubav prema historiji (De Wulf -o. c. p. 70). Ne može se reći kao Lalo, da živimo u epohi dekandence, jer su se velikim djelima divili u doba najvidovitijeg shvaćanja umjetničkih djela kao i u vrijeme umjetničke dekadencije. Općenito se priznaje, da je bilo razdoblja s pokvarenim ukusom i nevaljalim te promašenim stilovima (kaćiperstvo u Francuskoj), a prema toj teoriji i oni bi imali isto pravo na život kao i francuski klasici, jer su imali sredinu, koja ih je razumijevala. Ipak se danas o toj pojavi piše kao o nekoj nastranosti. Ako Chapelaine nije jednak Racineu znači, da sudimo po nekom drugom kriteriju a ne samo uspjehu ovoga ili onoga kod publike. Simpatija općinstva može biti znak uspjeha, ali nikako kriterij valjanosti. Stoga opravdano pita *Arreat:* »Zar je Wagner manje vrijedio, kad su ga izviždali u Parizu nego danas, kad mu se divimo svi?« Osim toga može se historijski potvrditi, da je bilo velikih umjetnika, koji su stvarali u suprotnosti s konvencionalnim shvaćanjima suvremenika. Oni su krčili putove, koje je istom potomstvo primalo kao valjane. Osim toga, broj glasova ne može odlučiti o vrijednosti umjetničkog djela, a ako odlučuje o kvalitetu, onda je dosta i jedan glas, da opravda vrijednost dijela. Lalo je prigovorio teoriji Einfühlunga, da zaboravlja tehniku djela, ali prigovor jednako vrijedi i za njega, jer on traži ljepotni kriterij u svijesti kolektiva, a drugi u svijesti svakoga pojedinca. Ovdje treba spomenuti pseudodemokratsko hvalisanje o socijalizaciji umjetnosti, gdje bi umjetnost bila jednako shvaćena i pristupačna svim ljudima. To je utopija, jer uz nejednaku duševnu spo-

sobnost ljudi nemoguće je da ljudi jednako uživaju u ljepoti umjetnine. Neko će vječno ostati tup za shvaćanje umjetnosti, a drugi će je odmah razumjeti. Može se tome približavati popularizacijom umjetnosit i odgojem, ali potpuno izjednačenje protivi se prirodi ljudi, koji su nejednako umjetnički raspoloženi. Jedino u tom smislu ispravnt je *Lenjinova* rečenica: umjetnost pripada narodu. Možemo biti najbolji prijatelji naroda, ali će ljepote Dantea ostati većinom skrivene očima neukog naroda, dok profinjeni umjetnik u njima nalazi čari. Jednako su utopističke tvrdnje *Trockoga,* da će u komunističkom društvu prosječni čovjek doseći umjetničku razinu Homera i Shakespearea (Trocki: Literatura i revolucija, strana 194).

Zaključak

Sve izložene teorije nazivamo umjetničkim subjektivizmom. Ima još mnogo sličnih teorija, ali je svima zadnja riječ, da ljepota nije u djelu nego u našim duševnim stanjima, samo što to na razne načine tumače: bilo da mi projiciramo duševno stanje u djelo (Einfühlung), bilo da odlučuju duševna stanja kolektiva (sociološka) ili napokon da naša duševna stanja pri dodiru s djelom imaju praktičnu korist(pragmatisti). Ali nijedan od ovih pravaca ne vodi računa o cjelini estetskog fenomena. Bez zanemarivanja i jednog od ovih spomenutih momenata treba ipak tražiti tvrđe i trajnije kriterije umjetničke ljepote i to u samim djelima, pa te objektivne elemente spojiti sa subjektivnim i u njihovoj sintezi ustanoviti objektivne kvalitete, koje opravdavaju naše povjerenje prema djelima tijekom vjekova. »Kao znanstvena i moralna baština, tako se ni baština umjetničke ljepote ne rasipa periodično, da se ponovno skuplja, nego se obogaćena vjekovima prenosi na potomstvo. To je kolektivno dobro, kojega čuvanje i uvećavanje nije povjereno pojedincu i nacijama nego čovječanstvu«. (De Wulf o. c. 82).

(Svršit će se)

VINKA IVASOVIĆ:

ČEŽNJA ZA LIJEPIM

Večer i blagdanska šetnja.
Svijetla noć na moru,
hotelski park, stolovi s gostima,
jazz. —
Po duši se kotrljaju zvukovi jazza. Mjesečina je
strana i daleka.
Šetnja. Koraci.

Oči bez izražaja.
Usta bez smiješka. Srce bez zanosa.
Jazz slamnat i bezvučan. Noć bez
privlačnosti.

Nevidljive sklapaju se ruke nečijeg duha
i nečije oči upravljaju pogled k nebu:
čeznu za lijepim.

P R E G L E D

Branko Storov:

KRUH

Otac nam je bio školski primjer, kako se poštiva kruh. Uvijek ga je uzimao i lomio s velikim poštovanjem, koje se vidno pokazivalo na njegovu licu.

Ako je slučajno koji komadić pao na pod, morali smo ga odmah dići i poljubiti, kako to djeca u našem kraju u takvu slučaju i čine.

Došao je i rat, i kruh je bio loš. Ali počitanje našeg oca nije se ni tada smanjilo. Nije dopuštao ni najmanju primjedbu na račun kruha.

Velika je rijetkost poštovanje, koje je naš otac iskazivao kruhu.

O drugom jednom Kruhu nije nam otac nikada govorio. S njim smo, čudnim sticajem prilika, sami došli u dodir.

A vidjeli smo taj Kruh i u sobi našeg oca, kad je umirao.

Đakovo, 1938.

POGLEDI PO SVIJETU

POLOŽAJ NORDIJSKIH DRŽAVA I PITANJE DARDANELA

Uslijed njemačko-ruskog sporazuma došlo je do rješenja svih ruskih evropskih političkih problema. Jednako tako kako i francusko-pruski rat od 1870. doveo do jednostranog otkaza klauzule pariškog mira koja se odnosi na ograničenje pomorskog oružanja Rusije na Crnom moru, tako je i ovaj rat, i to u širem opsegu, odmah na početku iskorišćen sa strane Rusije, da u vrlo znatnoj mjeri revidira nepovoljne teritorijalne i vojničke klauzule mira u Brestu Litovskom i u Rigi.

Ne samo da je podijeljena po Njemačkoj i Rusiji Poljska, nego je Rusija kod tog preuzela samo pretežno ukrajinske i bjeloruske pokrajine prepustivši litavsku Vilnu Litvi i tako osigurala sebe od irendističkih pokreta. Danas su malo ne svi Ukrajinci u Rusiji, i tako eventualni ukrajinski nacionalni pokret ne će moći doći do izražaja no samo unutar Rusije i ne će moći pretstavljati ozbiljnu vanjsko-političku smetnju aktivnosti ruske politike. Nadalje je Rusija ugovorima o međusobnoj vojnoj pomoći i savezu s Estonskom, Letonskom i Litvom sebi osigurala nadzor nad vanjskom politikom tih država i pravo da drži na njihovu teritoriju pomorske, zračne i vojne baze. Na taj je način opet izravan gubitak, koji je Rusija pretrpjela nakon boljševičke revolucije, te je opet dobiven izlaz na Baltik u onom opsegu kako ga je stvorio Petar Veliki nakon nordijskig rata. Vidjet će se tek koliko će se moći i htjeti doista repetirati odredbe ugovora o tom, da unutarnji režim tih država ostaje netaknut. Pri tome kao katolici ne smijemo zaboraviti da je Litva čisto katolička država, a da u Letonskoj živi znatna katolička manjina, te da u obje države važe konkordati. Napomenuti nam valja da sve tri održavaju korektne diplomatske odnose s Vatikanom, i to Estonija i unatoč tomu što ima sasvim neznatan broj katolika.

Međutim dok to pišemo još teku pregovori između Finske i Rusije pri čemu nije sasvim jasno kakve su prirode zahtjevi, koje je Rusija toj republici postavila. Čini se da su oni blaži nego li oni postavljeni ostalim baltičkim država i to vjerojatno s razloga, što je Finska pokazala odlučnu volju da se u protivnom slučaju brani, a da je kraj toga sigurna u simpatije Unije. Te simpatije su snažno poduprte činjenicom, da javno mišljenje USA visoko cijeni lojalnost te države, koja jedina i dalje plaća svoje dugove Americi i nakon prestanka plaćanja sa strane Njemačke i nastale svjetske krize. Napominjemo da u Finskoj postoji neznatna katolička manjina, ali zato razmjerno dosta znatan broj konverzija.

Položaj Finske je pored toga determiniran i činjenicom, da je ona vezana s nordijskim državama srodnošću svog javnog života i historijskih tradicija kao i vjerom. Ne treba zaboraviti, da je Finska bila u vezi sa Švedskom sve do 1809. i ta veza bila je državnopravnog karaktera, t. j. s izvjesnom samostalnošću Finske, kao i to da je ona i kasnije u vezi s Rusijom zadržala izvjesnu ustavnost. Sada su se državn' poglavari Danske, Švedske, Norveške i Finske sastali i zaključili da će ostati posve neutralni u ratu. Taj njihov zaključak dokazuje da žele sačuvati svoje

države od zahtjeva velevlasti, koje su izravno u ratu ili pak samo razvijaju naročitu vanjsko-političku aktivnost u vezi s njim kao Rusija. S obzirom na osobit strateški položaj tih država i mogućnost da se one na moru i kopnu uspješno brane, nije tako teško da ta njihova deklaracija pribavi doista poštivanje njihovoj nezavisnosti i neutralnosti, a to tim više što bi njihovo upletanje u sadašnji sukob moglo biti sudbonosno za proširenje rata.

Rusko-turski pregovori su prekinuti, a međutim je sklopljen obranbeni savez Turske s Francuskom i Engleskom. U tom ugovoru je najznačajnije to, da se Turska obvezuje da će zadržati otvorene tjesnace za sve zaraćene stranke i njihove brodove, ali da se inače ne obvezuje da uđe u rat, ako nastane *casus belli* za zapadne velesile s Rusijom iz kakve njihove druge obveze. Prema tome je Turska otklonila ruski zahtjev da zatvori tjesnace u korist Rusije, ali u isto vrijeme je i otklonila da garantira Rumunjskoj na indirektni način Besarabiju. Ipak ne treba smetnuti s uma, da je u evropskoj štampi ponovno iskrsnula interpretacija engleske garancije Rumunjskoj u tom smislu, da ona nije dana za slučaj ruskog napadaja. Budući da u poljskom slučaju zapadne velesile ne izvode iz ruske okupacije i uvođenja sovjetskog režima u okupiranim krajevima casus belli, nije vjerojatno da se doista ta garancija ima tako restriktivno tumačiti. Značajno je da je taj ugovor pozdravljen i u Italiji kao elemenat mira, dok je naprotiv u Njemačkoj naišao na negodovanje, i ako zasada ne zadire direktno u razvoj same vojničke strane rata.

CRKVA I RAT

Nestanak katoličke Poljske iz redova država koje stvarno postoje pogađa osjetljivo položaj katolicizma u srednjoj i istočnoj Evropi. U prvom je redu područje sjedinjene istočne crkve pripalo Sovjetima i tako je jedina jaka i razvijena slavenska sjedinjena Crkva prestala da živi normalnim životom. Pored toga su brojni katolici došli pod taj isti režim. Razumljivo je stoga da je sv. Otac u govoru poljskim bjeguncima dao izražaja Svojoj očinskoj tuzi i da je to i ponovio u Svojoj enciklici *Summi Pontificatus*. U toj enciklici (koju ćemo u slijedećoj kronici podrobnije prikazati) Pije XII je istakao još napose, kako su strahote rata izravna posljedica otpada od Boga i ispravnih načela ćudoređa, pa je upozorio na to da valja poštivati ugovore, ali ove bazirati na pravdi. Iz tih rečenica enciklike kao i iz onih u kojima se osuđuje materijalizam i obožavanje države izvele su jedna i druga stranka, da sv. Otac zauzima stav u ovom sukobu, pa kod toga i jedna i druga to tvrde u svoju korist. U stvari je sv. Otac na konkretne suvremene prilike primijenio vječna načela katoličke nauke. Suvremeni svijet rado zaboravlja jedinstvo papinskog magisterija u doktrinalnim pitanjima i prema tome i to, da je napose za odnos Crkve i države najneiscrpniji zbornik ispravnih principa u negativnom obliku sadržan u osudama Syllabusa od 1864. i da je stav Crkve prema totalitarnim režimima već tamo predodređen. Isto se tako pušta s vida, da je sv. Stolica ponovno svjetovala umjerenost svim vlastima i državnicima, a da ih se ovi nisu držali. Sada su najednom dospjeli svi neriješeni nacionalni, ekonomski i socijalni problemi, i u tome je baš teškoća današnjeg rata, da on doduše ide za rješenjem nekih problema, ali da će vrlo lako otvoriti nove i tako stvoriti klice novih ratnih sukoba. Kraj toga na Dalekom Istoku bjesni u Kini rat, a tu je težište svjetske situacije. Kina i Indija i gospodstvo nad njima osiguravaju svjetsku ekonomsku, a po tome i političku hegemoniju na svijetu, pa će biti manje zlo, ako se u Evropi izvojuje odluka o njoj, nego li ako ta hegemonija bude izvojevana u samoj Aziji. U posljednjoj alternativi naime moglo bi se desiti da gospodujući položaj evropskog kontinenta prestane, a s time bi prestao takav položaj i jednog kršćanskog kontinenta.

ŠPANJOLSKA I VATIKAN

Španjolska vodi s Vatikanom pregovore oko konkordata, i kako proizlazi iz polemika u štampi, slijedi da španjolska vlada želi da se uspostavi naprosto važnost konkordata, koji je 16. ožujka 1852. sklopila Izabela II. s Pijem IX. Pored toga što je taj konkordat nepotpun, jer ne poznaje slobode svih redova katoličke Crkve i što ne poznaje Katoličke Akcije i štampe, on osim toga priznaje kraljevski patronat nad Crkvom i slijedom toga imenovanje biskupa sa strane kraljeve. Iskustvo je s tim na-

činom popunjavanja crkvene hijerarhije takvo, da djeluje apsolutno negativno i osim toga je taj princip u suprotnosti sa svime što je Vatikan proveo u poratnim konkordatima. Tu napose treba istaći da je i talijanski kralj taj patronat baštinio od sicilijanskih kraljeva, ali da mu u lateranskom, inače za Crkvu tako povoljnom, konkordatu nema traga. Pored toga u Španjolskoj se tek 1924. obrazovala jedna komisija biskupa i teologa za izrađivanje odnosnih predloga kralju. No osim toga svega ne postoji danas kralj, a nije ni vidljivo po kojim će kriterijima dolaziti do postavljanja glavara države iza Franca. Zato bi najbolje bilo da se to pitanje ostavi in suspenso kao u Mađarskoj do eventualne uspostave monarhije. Svakako otvaranje tog pitanja kao i način na koji se to putem štampe radi pokazuje, da i u novoj Španiji nije sve kako bi trebalo biti.

PROŠIRENJE DOMAĆE MISIJSKE HIJERARHIJE

Papa Pije XII. konsekrirao je na blagdan Krista Kralja 12 misijskih biskupa, a među njima 2 afrička Crnca. Tako je posljednja rasa, koja je bila bez svojih biskupa, dobila dvojicu, i tako se i opet vidno na najeklatantniji način pokazala univerzalnost katolicizma. To je osobito značajno u doba kada se u Evropi razvijaju na sve strane šovinističke i rasističke teorije. U stvari samo je Crkva uvijek jednako konzekventni branitelj prirodnih prava čovječjih, i to bez obzira na to o kakovoj se ideologiji ili režimu radi. Sav revolucionarni, i ako etapni razvoj od Francuske revolucije do danas, koji se uvijek krstio naprednim imenima, skretao on desno ili lijevo, prekinuo je s ranijim kršćanskim tradicijama i napadao Crkvu kao nositeljicu reakcije. Jedino je Ona ostala mirna u svom historijskom stavu, predodređenom joj po Spasiteju te na usta nasjednika sv. Petra uvijek dijelila svima jednako spasonosne i ispravne pouke, koji su je htjeli čuti. Ali ni negativne osude Pija IX. i Grgura XVI., ni pouke Pija IX., X. i XI. ni Leona XIII. i Benedikta XV. nisu pomogle, jer su i pokreti i državnici ovog svijeta s više ili manje poštovanja prešli preko njih. Nadajmo se da će katoličke misije i katolička akcija diljem svijeta postati nosioci tih ideala, koji se mogu sažeti u jednu riječ: promicanje Kraljevstva Kristova na zemlji. CYS

PROFILI

O. MILAN PAVELIĆ D. I.

O pok. o. Milanu Paveliću napisao sam kritički prikaz u doba kada sam bio zasnovao knjižicu pod naslovom »Pjesnici Našeg Kola, prvi otkosi hrvatske katoličke književnosti.« Ta je knjižica imala sadržavati ove prikaze: Dragan Augustin Dujmušić, Kuzma Petković (Roman Tieck), »Susreti« Antuna Matasovića — tri dotle već štampane studije. Tomu je imao doći prikaz Izidora Poljaka i Milana Pavelića, koje sam, već napisane, čuvao duže vremena nadajući se da će moći doći do toga izdanja koje bi, u tom slučaju, obuhvatilo i te dvije dotad neobjavljene studije. No kako sam vidio da nitko nije pokazivao zanimanja za to da bi knjigu izdao (a tako se lijepo kod nas zna govoriti o potrebi katoličke kritike), »pustio sam u promet« i te dvije studije, dodavši neke pointe koje je međutim donijelo vrijeme. Tako je izišao, pred jedanaest godina, u »Hrvatskoj Prosvjeti« moj prikaz Milana Pavelića kao pjesnika, i kako nije bio u vezi ni s kakvim »senzacionalnim« događajem, čini se da je prošao prilično nezapažen. Sudim to po tom što ga u člancima i prikazima, napisanim prilikom smrti pjesnikove, nitko nigdje nije ni spomenuo (i ako bi po koji od pisaca ondje našao potvrdu svojih misli) i što znam iz jednoga naknadnog pisma pok. Pavelića, da ni on sam dugo za nj nije saznao. Tek više godina kasnije, tražeći nešto posve drugo, slučajno je »otkrio« taj moj prikaz i napisao mi lijepo pismo, u kojemu, odbijajući u svojoj čednosti pohvale, zahvaljuje na pažnji koju sam mu iskazao i, što je važno za samu stvar, nijednom riječju ne popravlja i ne izmjenjuje ništa od onoga što sam ondje rekao o značenju i vrijednosti njegova pjesničkog rada. A to je dragocjeno indirektno priznanje; jer je pok. Pavelić bio toliko pravdoljubiv i baš i u književnim i u ličnim kriterijima osjetljiv, da se može njegovo šutljivo priznanje s pravom prihvatiti kao potvrda istinitosti mojih izvoda.

Jer baš u tom istom svom pismu (koje na žalost u ovaj čas nemam pri ruci) pokojni pjesnik očituje na dirljiv način tu svoju neobičnu pravdoljubivost. Bilo je to svojih najmanje 7—8 godina prije toga pisma, kada smo se jedne večeri sastali na Preradovićevu trgu (Pa-

velić još nije bio stupio u isusovački red) i zaustavili se u razgovoru o našim prilikama. Bilo je to u doba velikih perturbacija u katoličkom pokretu, koje su izazvale mnoge smutnje. Razgovarajući spomenuli smo jednoga svećenika i ja sam se, s bolom u duši, nepovoljno izrazio o njegovu neugodnom djelovanju. Kako je Pavelić svoje misli izražavao odlučno i jasno, to je i taj put odmah odbio moju tvrdnju tako apodiktički i čvrsto, da sam ostao zapanjen. Ljudi su ljudi i svatko može pogriješiti, pa bih bio rado prihvatio ovaj indirektni prijekor, kada ne bih bio pouzdano znao da sam imao pravo; a nisam bio ono rekao zato da drugoga ocrnjujem, nego zato što sam u prijatelja i svećenika tražio utočište za mnoge krivice. Nisam nijednom riječju pokazao neugodnost toga momenta, jer sam i suviše cijenio čovjeka koji je bio svećenik i znatno stariji od mene, a osim toga, volio sam ga kao druga u radu i iskrena prijatelja. Znao sam da voli pravednost nada sve, ali da ga katkad različite prilike prijeće da vidi ono i onako što i kako drugi mogu vidjeti. Ali nisam mogao u sebi zaboraviti to veče koje je zamorenoj i potištenoj duši donijelo još jedno pregaranje. No koliko je duboko bilo moje iznenađenje, kada sam sada, nakon toliko godina, pročitao da je i samom Paveliću ostao onaj čas jasno u pameti: napominjući onu zgodu, on mi je sada spontano priznavao da sam onda imao pravo, i da je on krivo sudio. Takav je bio čovjek: blag ali odlučan, mio ali pravedan, patnik ali uvijek nasmiješen.

Kad se pogleda burni i prilično čudni život svećenika-pjesnika Louisa Le Cardonnela[1]), čovjeka kojega je njegov snažni talenat i nemirni romanski karakter dovodio do ekstravagancija pa čak i do ekscesa kao da čitamo život kojega od onih paradoksalnih bića Srednjega vijeka koje su tada nazivali *clerici vagantes,* onda moramo još jače osjetiti koliku je ljepotu u sebi krio Pavelićev čisti i tihi svećenički život, i njegov bezazleno čvrsti, isklesani karakter. Istina, i njegov život, kako ga po prvi put potpunom preciznošću iznosi pokojnikov redovnički drug o. Josip Badalić D. I. u posmrtnoj zbirci Pavelićevih pjesama[2]), nije bio bez svojih peripetija: Pavelić nije išao ravnim putem u sjemenište onako kako je, čini se, ravnim putem našao svoj literarni poziv; ali kad je jednom našao svoju životnu stazu »pod okom Gospodnjim«, bio je od početka do kraja i u svakom času svijestan uzvišenosti, čistoće i svetosti svoga zvanja. Život mu je dosta sličan onome njegova pjesničkog i svećeničkog druga Izidora Poljaka. Kako je Poljak, osjećajući, uz svoj snažni pjesnički talenat, opasnost razmjerno lagodnog života kateheta-profesora u gradskom ambijentu, zatražio dušobrižničko mjesto, iako je tim u istinu žrtvovao svoj pjesnički rad, tako se i Pavelić sklonio »u zatišje« daleko jače no što je bila ona idila njegove prve zbirke pjesama, u redovnički stalež, gdje je bio očuvan od svakoga kolebanja i lutanja, ali je redovničkom posluhu žrtvovao one amplitude individualiteta, koje redovno traži stvaralački rad. Da nije bio već premoren radom i sav isječen operacijama, možda bi unatoč tomu našao onaj snažni zalet koji bi ga i u okviru reda, i u tako delikatnu poslu kao što je pjesništvo, napunio snagom ličnosti velikih osnivača Ignacija Lojolskog i Franje Ksaverskog, svetaca i Božjih boraca; ali ovako, snaga njegove inspiracije nije htjela da se penje nad zadatke njegove apostolske misije, a vjerojatno nije više ni mogla. Poezija je za nj sada u prvom redu duhovno oruđe, i ako je uvijek sačuvao svoju istančanu literarnu kulturu i sigurni ukus. Kakarakteristična je u tom pogledu činjenica da je, uređujući neko vrijeme male ali vrlo proširene listiće »Glasnik Sv. Josipa« pa »Glasnik Srca Isusova«, proveo pravu revoluciju u vanjskom izgledu tih listova, uvodeći u tipografijsku opremu njihovu sklad, finoću, tehničku dotjeranost, a ilustrativnu i dekorativnu stranu opremajući beskompromisno samo umjetnički vrijednim ili bar dopustljivim materijalom. Takve zasluge ostaju za nestručnu publiku nezapažene, ali one imaju značenje srčanog reformatorskog rada kojega bi se uspjesi neminovno osjetili, kad bi se samo dosljedno ustrajalo na tom putu. Nije to nikakvo isprazno »estetiziranje« i suvišno »traženje forme«, nego je isti-

---

[1]) Raymond *Christoflour,* Louis Le Cardonnel, Pèlerin de l' Invisible, Paris, Plon 1938.

[2]) Milan *Pavelić,* D. I., Pod okom Gospodnjim, Izdao i životopisom popratio Josip *Badalić,* D. I., Zagreb 1939.

na da prava umjetnost u vezi s tekstom daje duhovnosti i vjerskom životu smisao za savršenstvo, muževnost i krepčinu, prema razvodnjenim sladunjavim »pobožnim« sličicama bezimenih mediokriteta.

U vezi s drugim sličnim pokušajima te vrsti kod nas, trebat će napose progovoriti o Pavelićevoj djelatnosti na polju legende i pučke pripovijetke u duhu i obliku narodne pjesme. Te pjesme koje je većinom pisao »kalendarski« za spomenute vjerske listove te ih čedno potpisivao pseudonimom »Guslar«, bile su namijejenjene u prvom redu vjerskoj izgradnji čitalaca, i on im nije pripisivao većega književnog značenja. Ipak, skupljene u mali zbornik,[3]) mogu svakomu lako pokazati da se Pavelić ni tu nije zadovoljavao olakom osrednjošću: i izborom motiva i raznolikošću inspiracije i gibljivošću forme one uzdižu visoko nastojanje oko pobožnog štiva ove vrsti, te će bez sumnje imati još daleka odjeka.

Nastojeći da se što više prožme duhom svećeničkim i redovničkim u njegovu najsuvremenijem obliku, posvetio je velik dio svoga kasnijega rada prevođenju liturgijske poezije.[4]) I tu je stekao neumrlu zaslugu nastojeći da tekst bude ne samo što vjerniji, nego i jezično i ritmički što pravilniji, te je s uspjehom stao na put mnogim nakazama u prijevodu crkvenih pjesama koje su bile tako nemoguće, da su nerijetko vjernici, pjevajući ih, gubili sasvim razumijevanje za njihov smisao, te i dalje deformirali prvotnu misao pjesme. Ali kad se govori o prijevodima, ne smije se zaboraviti ni velika Pavelićeva zasluga koju je stekao za katoličku književnost svojom antologijom duhovne lirike iz svjetske literature.[5]) Ona je, doduše, naišla posvuda na vrlo prijazan prijam, ali ipak nije dovoljno uočena njezina dalekosežnost za stvaranje katoličke književnosti kod nas. Već se i osjeća kod nekih mlađih pjesnika utjecaj njezin u formalnom i motivskom naslanjanju na strane pjesnike, koje inače ne bi ni poznavali. Trebalo bi samo da ona kud i kamo jače prođe u svijest ne samo pjesnika, nego i brojnih čitalaca. Dakako da je to prevođenje s osam različitih jezika divski posao koji ne može stoga uvijek dati potpuno savršene plodove; no u velikoj većini slučajeva, Pavelić je postigao visinu majstorstva na kojoj mu mogu zavidjeti svi naši dosadanji prevodioci. Kod toga bavljenja stranim književnostima, najdirljivija je Pavelićeva bratska ljubav prema »bijednom Lelijanu«, Paulu Verlaineu. U više navrata pisao je o tom najgenijalnijem katoličkom pjesniku XIX. stoljeća, djetinjski naivnom i ponorski propalom, čovjeku kod kojega su se na tako divan način očitovali putovi Milosti, unatoč svim posrtajima ljudskih strasti i bijednih slabosti. Pavelić je u rukopis bio uvrstio daleko više Verlaineovih rukopisa, i mene je u istinu boljelo srce kad sam morao, ocjenjujući rukopis za »Maticu«, predložiti da se ukloni više njih, jer nije bilo toliko prostora, a Verlaine je bio i tako nerazmjerno obilno zastupan. Ono što je bio preveo Pavelić, bila je zaokružena duhovna biografija Verlaineova, onako optimistična kako ju je diktiralo prevodiočevo srce puno iskrenog milosrđa, jer je on bio uvijek spreman da uzme nesretnog pjesnika u obranu čak i ondje, gdje je dokumentarno istraživanje govorilo protivno. A to je jedna od najljepših i najnezaboravnijih crta Pavelićeva karaktera.

»Hrvatska Prosvjeta« duguje pok. o. Paveliću zahvalnost za dobrotu o kojoj je malo tko ikada saznao. Kada sam, došavši pod kraj 1919. u Zagreb preuzimao i uredništvo »Hrvatske Prosvjete« iz ruku dotadanjeg urednika Mgra. F. Rožića, Pavelić je bio također radio u Zagrebu kao lektor izdavačkog poduzeća »Narodne Prosvjete«. Dakako da je on sve što se tiče katoličke književnosti smatrao i svojom ličnom stvarju, te bio uvijek spreman da spontano i bez mnogo okolišavanja posegne za radom. Tako se odmah priljubio uza me, i koliko smo večeri prošetali ispred Sjemeništa i Katedrale, slažući prvi broj i snujući kako bismo list snabdjeli što boljom i što vrednijom građom. On je preveo za prvi broj Helloovu »Potragu«, cijeneći i Helloa visoko poput Verlainea, a od njegovih pjesama izišle su u to vrijeme u ovom listu ponajljepše od onih koje

---

[3]) Milan *Pavelić,* Zvijezde Srca Isusova, Pjesme o Božjim ugodnicima, Zagreb 1939., Izd. Društva Sv. Jeronima.

[4]) Milan *Pavelić,* D. I., Crkveni himni u hrvatskom prijevodu, Zagreb 1936., Tiskom »Glasnika Srca Isusova«.

[5])Milan *Pavelić,* D. I., Iz duhovne lirike, Prijevodi, Zagreb 1937., Redovno izdanje Matice Hrvatske.

su sada objelodanjene u posmrtnom izdanju: Glas, Lan, Sveti Kruh. Nikada ne ću moći izreći radost koja bi me obuzela kada bih primio koju od njegovih pjesama, i čitajući ih po više puta u korekturi, zapamtio sam ih gotovo čitave sve do sada. To više što je Pavelićevo nastojanje o posljednjoj periodi njegova rada išlo sve više za što glađim ritmom, za što čišćim srokom, za što gibljivijim izražajem. Izvrstan štokavac, imao je na raspoloženju i bogat rječnik, pa gdje je zaista u cjelini uspio, tu je stvorio male dragulje; ali taj put vodi, na žalost, i prema rutini, što se također osjeća u onim pjesmama gdje inspiracija nije mogla biti dovoljno krepka. A tomu nije ležao uzrok u pjesnikovu talentu, nego u teškoj fizičkoj egzistenciji, kojoj je bolest posljednjih dana ispijala snagu. No uza sve to ostaje Pavelić majstor junački krepke, a ujedno tako mile, domaće, bratske riječi, kakva je bila i čitava njegova ličnost.

Ljubomir Maraković

OKNA U SVIJET

TRNOVA KRUNA I FRANCUSKO KRALJEVSTVO

Po strani od službene proslave 150-godišnjice francuske Revolucije o kojoj su i tom prilikom napisana brojna djela, protekao je značajan, a po svojoj starini i zamašitosti možda i krupniji jubilej. Dok je, da se omogući isticanje zasluga Revolucije, iznesena čak i teza o dvjema revolucijama, jednoj krvavoj, a drugoj onoj kojoj bi se imala pripisati sva konstruktivna i idejna djelatnost koja je ostavila duboka traga u čitavom svijetu; 700-godišnjica prenosa Trnove Krune u Francusku može imati samo jedno tumačenje, pa stoga i nije postigla toliku razglašenost. Relikvija Trnove Krune, koju je u ime Balduina II. regentsko vijeće Latinskog carstva u Bizantu, opsjedano i natjerano u nevolju od Bugara i Grka, 1238. založilo Veneciji, donijelo je ovome zajam od 13.134 perpera, iz čega se vidi koliku su vrijednost pripisivali predmetu što pripada među najsvetije i najdragocjenije uspomene kršćanstva. Dokazuje to i hitnja, kojom se Louis IX. požurio da iskupi dragocjeni zalog, i da tako oslobodi relikviju iz ruku suviše trgovački raspoloženih Mletaka. Već između siječnja i svibnja 1239. piše kralj pismo Fridriku II njemačkom caru, u kojemu ga moli da dade zaštitu nosiocima Krune koji su, prenoseći je u Francusku, imali prijeći i preko njegova teritorija. Gauthier Cornut, kao službeni kronist toga znamenitog prenosa, zabilježio je sve pojedinosti historijskog događaja. U Troyesu, na francuskom tlu, dočekali su nosioce sam kralj, nadbiskup senski, biskup puyski i čitava pratnja. Jacques de Longjumeau predao je kralju pismo Balduina II., i pošto su ispitani pečati koje su udarili kraljevi namjesnici u Bizantu i dužd mletački, otvoren je moćnik. U kovčežiću od čista zlata bila je kruna koju su nato izložili puku. 11. kolovoza 1239. povorka je ostavila Villeneuve uz neizmjerno oduševljenje i iskaze pobožnosti nepreglednih masa svijeta. U starinskom samostanu Saint-Pierre-le-Vif povorka se zaustavila i tu su, bosonogi i samo obučeni u tuniku, Luj IX. i njegov brat Robert, grof Artoiski, ponijeli moćnik na ramenima, uz pratnju vitezova koji su svi bili bosi, na čelu s procesijom koja im je došla u susret iz Sensa. Sutradan je povorka krenula u Pariz, i osmi dan iza kako je prispjela bila u Troyes, stigla je u Pariz. Sam kralj »*discalceatus*« (bosonog) kao i prije, unio ju je u katedralu Notre-Dame, a odatle u dvorsku kapelicu Sv. Nikole.

Kruna o kojoj se tu radi, ne predstavlja cjelinu onoga mučila koje je bilo na najokrutniji način u svrhu poniženja i mučenja nabijeno na Spasiteljevu glavu. Kako se po različitim crkvama još od starine čuvaju pojedini trnovi iz Isusove krune, to bi tkogod mogao posumnjati u autentičnost te relikvije, kada čuje da ova kruna koju je primio Luj IX., uistinu ipak ima oblik potpuna vijenca. Ali taj vijenac više je snop prepletenog pruća, jednovit i bez trnja, a to zato, što je to bio upravo samo kao neki dijadem, koji je imao držati na okupu i služiti da se jače zabije u glavu donja kruna, u obliku kape, koja je bila sva načičkana trnjem. Ta donja kruna, koja je bila zabodena u živu put, kasnije je raznesena dijeljenjem pojedinoga trnja, jer je i tako tokom mučenja morala biti konačno prilično utučena; naprotiv je ovaj obruč, koji se sada čuva u dragocjenom staklenom toku, ostao čitav, te je prema tome možda najveća uščuvana relikvija, pored plahte u Turinu i tunike u Trieru, **koja je bila izravno na Spasiteljevu tijelu, ob-**

livena potocima Njegove nevine krvi koja je otkupila svijet.

Ali povijest prenosa Trnove Krune nije samo uspomena jedne neizmjerno dragocjene relikvije: ona je najdivnija proslava kralja, koji čitavom svojom pojavom i cijelim svojim životom daje veličanstvenu sliku onoga, šta je kroz vjekove značila Francuska kao predvodnica zapadnog kršćanstva. Vrlo lijepo opremljena i pažljivo uređena knjiga koja je izišla prilikom jubileja[1]) može da o tom pruži obilno svjedočanstva. Nakon prikaza samog historijskog prenosa i analize relikvija, ponajglavniji je i najljepši dio toga zbornika niz priloga o Luju IX. kao čovjeku (Louis Bertrand), kao vojskovođi (general Weygand), kao političaru (Louis Madelin), kao svecu (Georges Goyau). Vidi se, da su tu udružena ne samo odlična pera nego i najkompetentniji stručnjaci, koji su, premda upućeni na Joinvillea kao gotovo jedini i najiscrpniji izvor, ipak umjeli iznijeti sliku kraljevu u modernom svijetlu, bez neumjesnih hiperbola, bez fantastične aureole, nego historijski vjerno ali neodoljivo istinito. »Ne radi se o tom,« kaže Louis Bertrand, »da sveti Luj siđe s oltara, nego da se vidi po čemu nam je on bliz i kojim crtama svoga karaktera on nas »pripitomljuje« svetosti te nam je čini ljupkom.« Luj IX. primjer je kraljevske svetosti »korektne, možda nešto hladne savršenosti kojom u prvom redu vlada osjećaj dužnosti.« Ali uz to, njegov život i način vladanja pokazuju smisao za razboritost, mjeru, jednostavnost, — ni previše, ni premalo. Louis Bertrand, koji je, kako je poznato, izvrstan poznavalac Španije i španjolske povijesti, ističe kako nam se sjajne osobine Luja IX. možda čine nekako posivjele, potamnjele od oštrine i strogosti, a to zato što je taj francuski kralj bio ujedno sin Španjolke. Blanka Kastilska došla je u Francusku sa četrnaest godina, ali joj se njezina domovina duboko usjekla u dušu. U času kad ju je bila ostavila, Kastilci su pretrpjeli strahovit poraz kod Alarcosa pod Alfonsom VIII. protiv Jakuba-al-Mansura. »Njezin je karakter bio tvrd, totalitaran, autoritativan. Njezina je oštra pobožnost gotovo nečovječno stroga.« Prema svojoj snahi, Margareti Provansalskoj, bila je upravo nesmiljeno stroga. Izvan bračne postelje nije dopuštala mužu i ženi nikakvih posebnih razgovora, nikakvih intimnih sastanaka. Ta sveta žena bila je upravo tiranska svekrva. Kada je jednom kraljica Margareta ležala smrtno bolesna od pobačaja, zatekla je Blanka Kastilska svoga sina kod nje, uzela ga za ruku i rekla mu: »Odlazi! Ti nemaš tu posla!« Kraljica Margareta zavapi: »Jao! Zar mi ne ćete dopustiti da gledam svoga gospodara, ni živoj, ni mrtvoj?« I onesvijestila se, te su mislili da je zaista umrla. Kad je kraljica Margareta, nakon nedavnog porođaja u Jaffi, došla za kraljem u Sidon, kralj je bio u crkvi i nije se ni maknuo da primi kraljicu, nego je poslao Joinvillea pred nju. Ovaj se vratio upravo prije propovijedi, i kralj se ograničio samo na to da upita, kako je kraljica. »Napominjem vam to,« kaže Joinville, »zato što kroz pet godina koje sam proveo uza nj, nije nikada progovorio ni meni ni ikome drugom o svojoj ženi i djeci. Čini mi se da to nije bilo primjereno vladanje, biti tako stran svojima.« Bertrand iznosi nato nekoliko slučajeva kraljeve neumoljive strogosti, koji su nam razumljivi kad uočimo njegovo podrijetlo.

Ali zato te ekscesivne strane karaktera, koje su kao baština teškim borbama okrvavljene Španije, nadoknađuje kraljevo uzvišeno svijetlo shvatanje njegove kraljevske uloge. Krist je za njega Kralj kraljeva, i sve bojne pothvate, koje poduzima, vodi samo zato da otvori putove kršćanstvu i da proslavi Božju moć na zemlji. Otuda plemenita nesebičnost njegove borbenosti, koja je puna ponizne srdačnosti, bez traga imperijalističke osvajačke prepotencije. Svatko je znao da kralj trpi kao i svi ostali, da se izlaže opasnosti kao i oni svi, i da je njegov lični život potpuno monaškog karaktera. Stoga je podigao nebrojene crkve i samostane, ove posljednje ne samo iz pobožnosti, nego i zato da budu utočišta siromasima. Ljubav malih ljudi, »svojih ljudi« kako ih je nazivao, nagonila ga je na požrtvovnost koja je i sama njega izlagala opasnosti. Dok Napoleon, sudeći da za nj nema više posla u Egiptu, odlazi i ostavlja svoju vojsku izlažući je najtežim patnjama, Luj ne napušta svoje drugove ni za što na svijetu te ne će da vidi Francuske, dok u nju ne vrati sve Francuze koji su ga slijedili i vjerovali mu na riječ.

[1]) *La Couronne d'Epines au royaume de Saint Louis,* Paris, Plon 1939., s prvorazrednim i umjetničkim ilustrativnim materijalom.

Slika vojskovođe koju crta general Weygand jedna je od najljepših viteških figura francuske povijesti. Kod Damijete je nasrtaj križara tako snažan, da Turci u strahu ostavljaju grad. Sam kralj je ne čekajući iskrcavanje skočio u vodu poput ostalih vitezova, s mačem u ruci. Bitku kod Mansura, koja je započela nesretno radi neposlušnosti kraljeva brata, Roberta d'Artois, odlučuje kralj lično svojom hrabrošću. Robert d'Artois pao je na čelu vojske s tri stotine svojih vitezova. Turci su brojčano nadmoćni. Ali u to kralj pokaza divan primjer srčanosti i hladnokrvnosti. »Zaustavi se,« pripovijeda Joinville »u sred ceste. Nikada nisam vidio boljeg viteza; činilo se da je iznad svih svojih ljudi, viši od njih za glavu, sa zlatnom kacigom na glavi, s njemačkim mačem u ruci. Njegov otpor zadrža Turke sve dok nisu stigli kraljevi strijelci. A nato je bila odlučena bitka i kralj je mogao počinuti kao pobjednik. Najveće je njegovo nastojanje bilo da štedi svoje ljude. Kada ga bolest i poteškoća opskrbljivanja prisiljavaju da se povuče prema Damijeti, sam kralj štiti leđa toj vojsci »tifoznih i umirućih, junaka i svetaca.« Kada je pao u ropstvo, unatoč prijetnjama torturom, raspravlja s protivnikom kao ravnopravan o uvjetima svoga oslobođenja. Za sebe i svoje bojne drugove stiče slobodu uz otkup, i ne pristaje nikako da se ukrca, dok se otkupnina potpuno ne plati. I nakon svih tih patnja ostaje još četiri godine u Siriji, jer zna da bi bez toga propalo Jeruzalemsko kraljevstvo, a on je pošao zato, da ga zaštiti.

»I tako, kad stupi nanovo na francusko tlo, stupa na nj s ugledom kakva nikada nije dostigao nijedan pobjednik vojskovođa. Jer je pokazao isto toliko odlučnosti, dalekovidnosti, heroizma i mudrosti u svojim ratnim pothvatima, kao što je pokazao velikodušnosti u nevolji. Nikada nije oslabila njegova pobožnost, njegova lojalnost, njegova pravdoljubivost, ljubav prema svome puku; svoje je kreposti uzdigao do žrtve. Neustrašiv, pravedan, čvrst i valjan, on ostaje najuzvišenijim primjerom francuskog i kršćanskog Vođe.« (Weygand).

Kao kralj, kaže Louis *Madelin,* Luj je imao *svoju politiku.* Nije sticao zemalja ratovima, nije bio osvajač, što je gotovo isključivo u ona vremena značilo dobra i vrijedna vladara. »Bio je krepostan i pun vjere, ali bio je to *kao kralj;* njegova krepost i vjera imale su, po njegovu shvatanju, služiti, podupirati njegovu misiju kao političkoga glavara, te su se imale očitovati u svim djelima vladara.« Svoju je vladavinu osnivao na pravdi i na pravu, nikada na sili; ali u tom je bio ustrajan i neumoljivo dosljedan. Nebrojeni su sporovi među velikašima i vladarima koje je riješio svojom mudrošću i svojim smislom za pravdu. U punom jeku borbe između carstva i Crkve, Luj je vjeran sin Crkve, ali naprama papinskoj politici zadržava potpunu svoju samostalnost. Car ga je htio predobiti za sebe, ali bez uspjeha; no isto tako nije ga ni Grgur IX. zapleo na svoju stranu. Tek kad je papa pozvao u Rim sve prelate kršćanstva i kad je Fridrik bio zarobio francuske dostojanstvenike koji su se bili ukrcali u Marseilleu, Luj najprije *zamoli* »svoga dobroga brata cara« da ih pusti; a kad je Nijemac to brutalno uskratio, kralj energično prosvjeduje riječima: »*Naše kraljevstvo nije toliko oslabilo, da bi se dalo voditi udarcima ostruge.*« (Unuk Luja Svetoga, Filip Lijepi, našao je kasnije, u sličnoj situaciji, značajan lakonski odgovor: *Nimis germanicum* — odviše njemački!). Fridrik popusti i oslobodi biskupe. Kraljeva politika nije povećala kraljevstva, ali je kruni dala neobičan sjaj, a s njom i porodici koja ga je naslijedila. Njegovi sinovi i unuci, »Kraljevići ljiljana«, zauzimat će prijestolja Napulja, Bude, Varšave, dalekih zemalja, a čitava će se stara »*Francija*« ujediniti pod žezlom »sinova Svetoga Luja« (kako će se kasnije nazivati francuski kraljevi). I zato s pravom kaže Dante, da je legendarni hrast u Vincennesu, pod kojim je kralj krojio pravdu, »svojom sjenom pokrivao kršćanstvo.« »Sveti Luj, učinivši pravdu jedinim osnovom svoje politike, ovjenčao je svoju zemlju neisporedivom slavom, više nego ikoji osvajač. I, u ovim časovima kada se je i opet sve vratilo sili, uspomena te vladavine — četrdesetgodišnje zatišje između toliko ratova — nije bila nikad tako uzvišena.« (Madelin).

Od članaka koji prikazuju boravišta Trnove Krune, katedrale u Sensu, Notre Dame de Paris i La Sainte Chapelle, najsjajniji je ovaj posljednji, iz pera odličnog kritika umjetnosti Louisa *Gilleta.* Ta mala dvorska crkvica, dovršena i posvećena god. 1248., da bude moćnik za dragocjenu relikviju, predstavlja, koliko je god malena, najsavršenije djelo arhitektonske umjetnosti čitavog Srednjeg vijeka.

Izgrađena u jednom mahu i u jednom zanosu, ona je cjelovitije i jednovitije od svih velikih katedrala koje su često bile građene i kroz više stoljeća. Trebalo bi prenijeti riječ po riječ vanredno finu analizu toga jedinstvenog spomenika, a to je ovdje nemoguće. Dovoljno je reći, da je i tu ruka svetoga kralja, smještajući drevnu svetinju, kao čarobnim štapićem stvorila umjetničko djelo koje bi se, kako kaže Louis Gillet, s pravom moglo nazivati Divotom (Merveille).

Prinosi o prikazivanju Trnove Krune u umjetnosti, pa oni o njezinoj proslavi u liturgiji popunjaju zbornik, koji u svojoj cjelini znači svjedočanstvo o neizmjernom značenju historijskog događaja i epohe kojoj je, uz i suviše glasne proslave daleko manje blagoslovenih momenata, posvećeno u svijetu premalo pažnje. Ali prava veličina sja iznutra i ne živi od isprazne svjetske slave. *Lj. Maraković*

LIRIZAM NOVIH VREMENA I URBANIZAM

»Što od ljudskih pothvata ostaje, nije ono što služi nego ono što zanosi.« *(Ce qui demeure des entreprises humaines n'est pas ce qui sert mais ce qui émeut.)*

»Zaista, g. Le Corbusier? Tu smo dakle! Okrenuo se ćurak; odričete se križarske vojne za racionalnost? Jeste li možda prestali biti inžinirom i postali pjesnikom?«

»Djela korisnosti dnevno se premašuju, njihova korisnost umire; nova ih korisnost zamjenjuje. Tako slijede jedan za drugim čovječji ratovi. Oprema zemlje gradi se i razgrađuje. Štaviše, civilizacije prolaze. Naša odlazi. Nova se civilizacija započela još jednom u povijesti.

»Uspjeh pripada predmetu dnevne upotrebe, jer on pruža neku novost čineći život lakšim, a ujedno ga zlobno i opasno zamršujući. Svakodnevni sati ne znaju šta bi s filozofijom i mjerilom vrijednosti događaja; svakodnevni san, uspavljujući nemire, stupnjuje stazu izvršenog pokreta, raščlanjajući kontinuitet. I čast pripadne pronalasku, cvijetu koji procvate svako jutro i rascvate se jednim udarcem; i uspjeh pripadne pronalazaču ili mnogo češće spretnom čovjeku koji zna prići k nama i probuditi u nama prohtjeve. Sve je to normalno, osrednja realnost života.

»Stanovi se opremaju pokućtvom, porodice se opremaju, gradovi rastu...

»Ali jednog dana, čast se privije uz drugog nekog čovjeka, uz drugu stvar. Druga čast, drugačija čast: osjećaj zahvalnosti, udivljenja; oduševljeno pristajanje, krik uzbuđenja. Umno se biće ispravilo pred nama, izrečena je čovječanska riječ. Ljepota, etika, harmonija. Naš je zanos stupio na poprište. Radi se o poeziji.

»I ono što ostaje od čovječjih pothvata, nije ono što služi nego ono što zanosi.

»Arhitektura je vješta, pravilna i divna igra oblika pod sjajem svijetla...

»To je bila moja prva rečenica o arhitekturi, moj prvi redak *(L' Esprit nouveau,* br. 1., 1919). Tako zametnuta debata teče, za mene, već dvadeset godina: tehnika, plastika, estetika arhitekture, etika, sociologija itd.... Arhitektura i urbanizam.«

Tako se započinje značajni i znameniti spis *Le Corbusiera,* najslavnijeg arhitekta sadanjeg vremena, sadržavajući kao neki obračun njegova dosadanjeg rada[1]), dvadeset godina iza njegova prvog nastupa. U Jesenjem Salonu 1922. Le Corbusier je izložio nacrt za »Suvremeni grad od tri milijuna stanovnika« izlazeći pred javnost kao umjetnik urbanist, t. j. čovjek koji ima zadaću da otkriva neiskorišćeno tlo za nova vremena. »Osnove — kada su poštene — imaju tu vrlinu da raskapaju u širinu i u dubljinu, da razabiru direktivne osovine, da otkrivaju okosnicu stvari, da opremaju život pokućtvom stvarajući mu slobodan prostor; da oslobađaju pojedinca — tim što ga osamljuju, stavljaju pred njegove mogućnosti, njegove odgovornosti; da okupljaju kolektivne snage, da ujedinjuju, grupiraju, stvaraju djelatne sile i samu moć svarivanja, molekila, čvrstih elemenata; da postavljaju na noge društvo opremljeno sjajnim životnim oruđem... Dobro osjećate da je u takvoj junačkoj zgodi ušlo u borbu nešto veliko: duh, ponos čovjeka. I da namjere prevladavaju nad materijalnih činjenicama. Da je srce uz djelo, a na cilju trke zanos: ljepota, sjaj, sklad: poezija.« Mase čovječanstva stupaju u pokret, samo ako ih na to potakne lirizam. Kako bi inače čovjek ostavio tupo blaženstvo udobnog statusa quo? »Li-

---

[1]) *Le Corbusier,* Le Lyrisme des Temps Nouveaux et l' Urbanisme, Colmar 1939, Le Point, Revue artistique et littéraire, Numéro spécial.

rizam je božanski eksploziv koji uzdrmava zaspalo mrtvilo, koji sam podiže ljudsko društvo.« Ako je arhitektura »građenje zaklona« kako je rekao Elie Faure, nema karakterističnije činjenice za nastajanje novog društva, novog doba, nego što je ta da čovjek ostavlja skloništa koja su već odavna vrijedila, a sada više ne vrijede. Napuštaju se stajališta i običaji: novo se zaklonište gradi zato što smo usvojili novo stajalište. Bez dvojbe, i tu se radi o korisnosti, ali ne o prigodnoj i lokaliziranoj, fragmentarnoj korisnosti, nego o velikoj i istinitoj korisnosti. Sve se iznova promatra, problem se veže o velike osovine čovječanstva. »Mislim da se izvršuje ogromno izmjenjivanje svega, da predstoje seobe, da će se gradovi graditi i razgrađivati, riječju, da će, još jednom u povijesti čovječanstva, biti postavljeno pitanje zauzimanja Zemlje.« Pišući te riječi (u siječnju o. g.) Le Corbusier nije bez sumnje ni zamišljao, na kakav će drastičan način skori sudbonosni događaji potvrditi njegove slutnje. On je očito mislio na promjene koje će biti uvjetovane traženjem bolje udobnosti, boljih zdravstvenih prilika, pa prema tome i jače životne radosti koja omogućuje da s više uspjeha i vrijednosti vršimo svoje životne funkcije — a gle, opustošena Poljska, preseljeni Tirol, izrovani Pariz i London, pa tko zna kakve još neposredne posljedice ratnih događaja obistinjuju poput sablasne halucinacije njegove miroljubive riječi.

Jer ono što je Le Corbusier »stvarao«, ostalo je većinom na papiru. Tko sluti nova vremena, ne može odmah i vidjeti njihov ispunjaj. Le Corbusierova su djela, u urbanističkom smjeru, rekonstrukcija gradova u najboljem smislu, t. j. uklanjanje iz dosadanjih gradova svega onoga što više ne odgovara pojmu grada u kojemu milijuni ljudi mogu živjeti dostojno, zdravo, udobno i sretno, a stvaranje mogućnosti da se isti taj broj ljudi na istom terenu nastani u prilikama koje odgovaraju novim zahtjevima. Le Corbusier pokazuje na pr. na nacrtu Pariza, kako je taj grad imao divnu osnovu u svom »kraljevskom obliku, t. j. u dijelovima gdje je nekad bila okolina kraljevskog dvora, od Louvra do Etoile, ali kako su se kasnije naokolo načičkale nejednake i prenatrpane ulice bez sjaja i ljepote. Istina je da se posljednjih godina u Parizu mnogo toga iskrčilo i u samom centru *(ilôts insalubres* — nezdravi kompleksi kuća), ali da li će iz toga niknuti jedinstveno i smišljeno lijepa slika grada, to će pokazati budućnost. Le Corbusierova kompozicija velikih gradova budućnosti sastoji se iz podizanja visokih nebodera harmonična izgleda, ali oni ne bi smjeli biti nanizani u »brodwayje« kao u New-Yorku, nego bi prištednja na prostoru imala značiti oko njih vrtove, parkove, nasade. velike prostrane plohe s golemim rezervama svijetla i zraka. Osim toga takve neboderske zgrade imale bi obuhvatati dućane, urede i slične prostorije javnoga rada, dok bi stambene zgrade i dalje, ili još i više, imale ići za tim da omoguće što više životne slobode porodicama, većim ili manjim skupinama ljudi.

Iza 1927., kada je Le Corbusier osnovao palaču Društva Naroda — prekrasan spomenik moderne arhitekture, — udružen s Pierreom Jeannertom i s mlađim drugovima iste misli, ne prestaje zamišljati »isto tako racionalne kao i lude ideje, inicijatorice velikih lirskih poduzeća, u Buenes Ayresu, u Montevideu, u Sao-Paulu, u Rio-de-Janeiru«. Otud je nastala Le Corbusierova misao ljubimica Svijetloga Grada *(Ville Radieuse)* pa čak i Svijetloga Sela *(Village Radieux)*. Brojne ilustracije kojima je opremljen ovaj mali spomenspis tumače Le Corbusierove misli jače nego bi to učinio ikakav opis. Neka mi bude dopušteno napomenuti da sam od razmjerno rijetkih potpunih realizacija Le Corbusierove osnove vidio jednu ostvarenu u kompleksu Bat'ina velikog poduzeća u Zlinu. Karakteristično je da se, prilikom pohoda tamo, nitko od upućenih vodiča nije sjetio napomenuti, čije je djelo ta neobično lijepa i slikovita tvorevina. Razmještaj zgrada, njihova raznolikost, njihova svijetla »prozračnost« uslijed velikih staklenih ploha prozora, sve je to uistinu ne samo primjereno svrsi, nego i zaista protkano »lirizmom«, koji može da dade radu i životu novi puls i impuls.

Zanimljivo je napomenuti još jednu misao Le Corbusierovu. Govoreći o novom vremenu kao o »eri pokreta, premještanja, preobražavanja« o kojoj će svjedočiti arhitektura i urbanizam, umjetnik se za čas zaustavlja s pitanjem: »Zar novi Srednji vijek?« »Da«, odgovara on, »u onom što ta tvrdnja sadrži konstruktivno, kreativno, konstitutivno«. Tako

veliki prvoborac naših dana po prvi put daje neizravno svjedodžbu »mračnom« Srednjem vijeku. I zaista u konstruktivnoj jedinstvenosti stila života nijedna epoha nije dosad nadmašila Srednji vijek.

Događaji kao da idu u susret Le Corbusierovu predviđanju, koje se još pred nekoliko mjeseci moglo činiti utopijom i apstraktnim maštanjem. Ako jednom nekome uspije da zaista provede princip preseljavanja kao način za rješavanje narodnosnih (i državnih) granica, nije isključeno da će se on uvesti kao neki životni zakon prilikom sklapanja budućih mirovnih ugovora, i da će se tako doista stvoriti sasvim nove mogućnosti u pitanju razmještaja stanovništva na danom prostoru civilizovanog svijeta. Osim toga, promijenjeni način ratovanja i osiguranja granica, gradova i nastamba mogao bi izazvati revoluciju u vertikalnom smjeru građenja, što se ne bi doduše podudaralo s »neboderskim« rješenjem uštednje prostora, ali bi moglo izazvati genijalne arhitekte budućnosti na nove, smione osnove koje bi snažno sudjelovale kod preobrazbe strukture društvenog života. A to i hoće Le Corbusier.

Ali Le Corbusier ne priznaje ime revolucije za graditeljstvo novih vremena. Revolucija je, kaže on, provela primjenu mašinizma, i ona je već dovršena. A sada bi moglo biti ne revolucionaraca, nego samo *harmonizatora.* »Riječ je pače vrlo lijepa. Ona je konstruktivna i pozitivna. Ona nije destruktivna, ni negativna.«

Ovo »fantastično« a ipak tako realno i u svojoj realnosti optimistično razmatranje završava se značajnim riječima:

»Mladosti se treba obratiti; nju treba poučiti o njezinim vlastitim raspoloživim sredstvima: priroda, gradivo i oruđe *(outillage),* ljudsko srce.

Vidite da im treba govoriti o izvjesnosti koja pripada u red pjesništva.

Poezija će, jednoga dana, iznova biti u životu.« *Ljubomir Maraković*

KALENDARI

Popularni vjerski kalendari, zahvaljujući nastojanju pojedinih njihovih urednika koji za to imaju smisla i shvatanja, podižu u posljednje vrijeme kod nas znatno razinu svojih literarnih i opće-kulturnih pretenzija. Dok se prije pored izrazito edifikatornog štiva u tradicionalnom (a katkad i šablonskom) obliku, te pored pjesama od početnika ili više ili manje spretnih stihotvovaraca nalazio tek po koji članak koji se zaustavio na svoj način kod nekih pojava naše prošlosti ili sadašnjosti, sada se sustavno pazi na to da građi ne bude ni s literarno-formalne strane prigovora. Tomu nastojanju pritječe u pomoć sve veći broj katoličkih pisaca koji znaju šta je pero, i mi se, uza svu skromnost koju nam nalažu naše daleke mete i zahtjevi lične čednosti, s pravom veselimo kad vidimo da je većina tih imena bar prošla kroz »Hrvatsku Prosvjetu«, ako i ne pripada sada u njezine stalne suradnike. Neka nam bude slobodno odmah i iskreno kazati, da nam je ovo posljednje žao; ne da ne bismo drugima »priuštili« da se okoriste našim nastojanjem, nego što bismo željeli da se kontinuitet surađivanja kod nas ne gubi, i da svi oni koji rade i stvaraju, smatraju svojom korisnom zadaćom, da sudjeluju na izgradnji lista, koji već kroz dvadesetišest godina nastoji nesebično krčiti putove i predobivati duhove. Dakako da će svaka od ovih redovničkih družba imati i svoje naročite suradnike, prema ličnim odnosima i smjeru svoga rada, ali bi za duge godine rada »Hrvatske Prosvjete« bila neobična zadovoljština, kada bi osjetila, da oni koji su od prvoga časa bili vezani uz nju, osjećaju potrebu, da, na korist daljih generacija, ostanu duhovno povezani ovim književnim žarištem. Sve diskusije o katoličkoj književnosti ne pridonose rješenju njezinih problema koliko intenzivan i usporedan rad na okupu u jednom središtu, gdje će sve ono što je pozitivno i vrijedno u prvom redu pridonijeti kristaliziranju zajedničkog ideala i osvjetljenju problema koji se o nj vežu. Nakon ovoga, mislim da i ne trebam kod svakoga od ovih kalendara napose naglašavati, da se u svima njima osjeća naročiti mar oko izgradnje ukusa i stvaranja trajnih vrednota s obzirom na književni karakter priloga, pa ilustrativnu i tehničku stranu. U tom pogledu znače svi ovi kalendari lijepu i korisnu utakmicu, kojoj se svatko može samo radovati.

Najstariji od njih, Kalendar Srca Isusova i Marijina[1]) ove je godine naročito pažljivo izgrađen, te radi prigode u kojoj je izdan, predstavlja zbornik trajne vrijednosti. To je

naime »jubilejsko izdanje o 400-godišnjici Družbe Isusove 1540.—1940.«, kako kaže podnaslov, te se čitav kalendar odnosi naročito i isključivo na Družbu i njezin život, a naročito na njezino djelovanje kod nas. Bilo bi krivo kazati da je tu sve što o tom treba znati, jer je ta građa neiscrpna, ali je svakako ovo, što je tu, zaokružena cjelina koja svojim sadržajem govori vrlo izrazito o karakteru rada i zaslugama Družbe Isusove. Preuzv. gg. nadbiskupi dr. A. Stepinac i dr. Šarić, pa kotorski biskup P. Butorac iznijeli su priloge koji nisu obična prigodna suradnja, a kao pjesnički suradnici ističu se gg. Kokić, Klarić, pok. o. Pavelić, Jakšić. Pojedine grane rada Družbe prikazali su ponajbolji pisci iz reda i izvan njega, a za nas su naročita značenja članci o. M. Vanina: o Antunu Kanižliću (napose gdje se govori o crkvenim pjesmama Kanižlićevim, jer je ta strana njegova rada dosta nepoznata), o Bartolu Kašiću, o »Molitvenoj knjižici« Nikole Krajačevića-Sartoriusa, o širenju pismenosti po selima požeškog kotara, te o četiri hrvatska rječnika iz prošlosti. Vrlo su važni i članci o isusovačkim misijama, s osobitim obzirom na djelovanje naših zemljaka u dalekim zemljama.

Kalendar Sv. Ante koji s osobitim razumijevanjem uređuje o. Dr. fra. Eduard Žilić[2]), u upravo elitnoj opremi, s pažljivo odabranom građom. Ovaj se kalendar u toku posljednjih godina razvio upravo u almanak ili godišnjak hrvatske katoličke književnosti, te budući da ih je okupio u pretežnoj većini, ne bi bilo s gorega, da u svakom godištu doda i najbitniju bibliografiju svojih suradnika. Na taj bi način njegov zaista propagandni rad (u najboljem smislu) dobio još i jedno praktično i korisno uporište. Da uredništvo uzima pitanje katoličke književnosti ozbiljno kao svoj programatski rad, dokazuje i u ovom godištu članak »Današnja katolička književnost« od našega suradnika A. R. Buerova, koji će možda izazvati diskusije, ali će to biti i njegova zasluga. G. Buerov je vrlo precizno postavio pitanje i na nj odgovorio jasno (a po našemu mišljenju i točno), a stvar bi bila još i jasnija, kad bi se govorilo na osnovi konkretnih primjera. Svjetska književnost pruža za to dosta podloge, kad je već prilično delikatno govoriti o našim imenima. Bilo bi nemoguće navesti sva imena suradnika — oni su sve sami naši dobri znanci — no treba naročito naglasiti da je književna suradnja (u užem smislu) ovdje upravo obilata.

Kalendar Gospine Krunice što ga izdaju oo. dominikanci[3]) još nije sasvim iskristalizirao svoj karakter. Suradnja mu je raznolika, no čini se da će ovaj kalendar najviše ostati kronikom vremena i znatnih događaja. Dokumenti kao na pr. tekst Meštrovićeve poruke hrvatskom narodu, Molitva generala Franca, Gospa od Alcazara, Katastrofa triju podmornica, Rezolucije I. kongresa hrvatske katoličke štampe i sl. učinit će da će i kasnije morati čitaoci posizati za ovim kalendarom, te bi bilo korisno da se baš ta njegova strana što potpunije izgradi. To dakako ne priječi da se u njemu razvije i književna suradnja (u užem smislu), naročito u vezi s idejnim krugom dominikanskog reda i namjene ovog kalendara.

Lj. Maraković

[1]) Kalendar Srca Isusova i Marijina 1940., Priredilo uredništvo Glasnika S. I., Zagreb 1939.

[2]) Kalendar sv. Ante za prestupnu godinu 1940., ur. Dr. fra. Eduard *Žilić*, Sarajevo 1939., izd. Uprava Glasnika Sv. Ante.

[3]) Kalendar Gospine Krunice za god. 1940., ur. o. Jordan *Viculin* O. P., Izd. naklada »Istina«, Zagreb-Maksimir 1939.

Izdaje »Kolo Hrvatskih Književnika« u Zagrebu. — Uređuje i izdaje za »Kolo Hrvatskih Književnika«: Dr. Ljubomir Maraković, Zagreb, Gajeva ul. 36. — Upravu vodi: Prof. Bogdan Babić, Zagreb, Gregorijančeva 36/I. — Tisak Zaklade Tiskare Narodnih Novina u Zagrebu. —

(Nastavak sa 2-ge strane omota).

uistinu »unutarnji neprijatelj«, kojega treba pobijati pod svaku cijenu. Ona se sama sobom osudila.« (Le Temps, 9. listopada 1939.)

Što bi istom rekli Francuzi, da su kojim slučajem slavenskog podrijetla, odnosno šta bi sve njima pripovijedali njihovi »drugovi« u parlamentu?

Lj. M.

BIBLIOGRAFIJA

Suvremena knjižnica »Matice Hrvatske«: Treće kolo: Mile *Budak,* Ognjište I.—IV. sv.; Aldous *Huxley,* Giocondin posmijeh, novele, prev. dr. V. *Krišković;* — Vjekoslav *Majer,* Pepić u vremenu i prostoru II. — Četvrto kolo: Ivo *Kozarčanin,* Tihi putovi, novele; — Antun *Nizeteo,* Nevjesta na otoku, novele; — Rikard *Nikolić,* Sudbinom vijani, novele; — Mate *Orišković,* Mejrina krv, roman; — Zlatko *Milković,* Buđenje, roman. Cijena svakom svesku za članove Din 50.—, knjižarska Din 60.—. Mala knjižnica »Matice Hrvatske«: 13. Dr. Vinko *Krišković,* U svijetu paradoksa, II.; — 14. dr. Julije *Makanec,* Marksistička filozofija prirode; — 15. Filip *Lukas,* Hrvatska narodna samobitnost, I.; — 16. Ivan *Manzoni,* Mirovni ugovori; — 18. dr. Aleksandar *Grabiański,* Sinteza povijesti Poljske. — Četvrto kolo: 19.—20. Dr. Milovan *Gavazzi,* Godina dana hrvatskih narodnih običaja I.—II.; — 21. dr. Julije *Makanec,* O podrijetlu i smislu države; — 22.—23. dr. Antun *Dabinović,* Narodni preporod Italije I. 1815.—1848., II. 1849.—1870. — Cijena svakom svesku Din 25.—.

Josip *Horvat,* Kultura Hrvata kroz 1000 godina, 500 str. teksta, 192 str. ilustracija s 400 slika u bakrotisku, pored toga prilozi reproducirani u bojama, Zagreb 1939., Tipografija (Binoza-svjetski pisci, Zagreb, Bulićeva 12), cijena Din 300.— (na otplatu Din 350.—).

Zabavna Biblioteka, uređuje dr. Nikola *Andrić,* naklada Zaklada tiskare Narodnih Novina: Kolo 50. Knj. 600.: O. *Delorko* i A. *Nizeteo,* Talijanska lirika, antologija prijevoda, predgovor napisao Paolo *Mix,* Zagreb 1939. — Knj. 601.: Josip *Badalić* i Nikolaj *Fedorov,* Ruska lirika od Puškina do naših dana, Zagreb 1939.

Izdanje Akademije »Regina Apostolorum«: Dr. Krunoslav *Draganović,* Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji, prema mandatu preč. Episkopata Jugoslavije, Sarajevo 1939.

Ambrozije *Benković,* Sveti Liberan (Sv. Liborije, biskup), Katolička mala knjiga, sv. 13., Teslić 1939., cij. Din. 1. — Fra Gašpar *Bujas,* Katolička Crkva i naša narodna poezija, Pretiskano iz »Nove Revije«, XVIII. 1.—3., Šibenik 1939., Tiskara »Kačić«. — Pietro *Corsi,* Zaštita materinstva i djece u Italiji, prev. Luka *Perinić,* Zagreb 1939., cij. Din 25. — Dr. Kamilo *Dočkal,* Duhovne pjesme za svečane nastupe u katoličkim udruženjima, Zagreb 1939., Naklada knjižare »Narodne Prosvjete«, cij. Din. 15. — Krešimir *Kovačić,* Zapisi u dokolici, Zagreb 1939., Izd. knjižare Vasić (Vasić i Horvat), cij. Din 35. — Ivanka *Laszowski,* Pjesme, Zagreb 1939., Društvo Hrvatskih Književnica, cij. Din. 10. — Dr. Đuro *Kuntarić,* Zadrugarstvo, Slav. Požega 1939., Naklada »Dobra štampa«, Z. s o. j., cij. Din. 25 (direktno od naklade s poštarinom D. 22). — Vinko *Nikolić,* Svijetli putovi, Pjesme, Zagreb 1939., Izd. autorovo (Fijanova 12. I.), cij. uvez. u platno Din. 35, broš. Din 20. — Pavao *Postružin,* Nebeski zagovornik, Misterij o Sv. Josipu u 3 čina, note za troglasni ženski zbor R. *Rajtera,* Zagreb 1939., Pozorišna knjižnica »Narodne Prosvjete« sv. 10. (Kaptol 29.). — Geno R. *Senečić,* Neobičan čovjek, tragikomični događaji u 6 slika, Zagreb 1939., Tipografija D. D. — Dr. Anton *Smerdel,* Problem motiva (o jednom motivu kod I. Vojnovića i Horacija), (Separ. otisak iz »Franjevačkog vjesnika«, br. 6.—7.), Beograd 1939. — Lirika Iga *Grudena* (Preštampano iz »Južnog Pregleda«, br. 8.-9.), Skoplje 1939. — Pjesnički svijet Vide *Taufer* (Separ. otisak iz »Franj. Vjesnika« br. 10.-11.), Beograd 1939. — Branko *Špoljar,* Dječak iz stranog kraja. Drama iz dječjeg života u 2 čina (3 slike) s predigrom, Zagreb 1939., Naklada knjižare Kratina, cij. Din. 12. — Vjekoslav *Zrnc,* Zaustavljeni časovi, Ozren *Mileusnić,* Plime jutra, lirika, Zagreb 1939. Naklada knjižare »Odjek«, Žerjavićeva 7.

HRVATSKA PROSVJETA

IZLAZI MJESEČNO OSIM U SRPNJU I KOLOVOZU. — LIST IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA". — GODIŠNJA PRETPLATA DIN 100·—; ZA ĐAKE DIN 60·—. — ZA INOZEMSTVO DIN 120·—. ĐAČKA DRUŠTVA IMAJU ĐAČKU CIJENU KAD NARUČE PET PRIMJERAKA. — BROJ ČEKOVNOG RAČUNA 33720

Jesam li izvršio svoju dužnost i poslao pretplatu?

P. n. gg. pretplatnicima.

Poštanskim čekovima koje smo priložili prošlom trobroju uplaćeno je do ovoga dana 5000 Dinara pretplate. Napominjemo pri tom, da su u više slučajeva pojedinci uplatili po 300—500 Din na račun svoje zaostale pretplate. Molimo stoga i ostale poštovane pretplatnike da izvole potražiti ček, priložen prošlom broju, te da se što skorije njim posluže. Kartoteka pretplatnika iz temelja se nanovo uređuje, te će svatko, kad bude posao dovršen, biti obaviješten o svom dugovanju; ali bi naš posao bio znatno olakšan, kada bi nam naši pretplatnici izišli ususret uplatama koje bi nam pomogle orijentaciju o njihovu stanju pretplate. Kako se vidi, uredništvo drži svoju riječ te ovaj broj izlazi u kratku razmaku iza prošlog trobroja, tako da se nadamo da ćemo uskoro stići u redovnu kolotečinu izlaženja. Molimo stoga i gg. suradnike da računaju s tim, naročito što se tiče aktuelne građe, te da nam svoje priloge pošalju najkasnije do prvih dana prosinca.

UREDNIŠTVO I UPRAVA „HRVATSKE PROSVJETE"

Uredništvo ovoga broja zaključeno je 25. studenoga 1939.

NARUDŽBE, NOVCI, REKLAMACIJE, ŠALJU SE UPRAVI „HRVATSKE PROSVJETE" (GĐA. MARIJA HORVATIN), ZAGREB, PALMOTIĆEVA UL. 3. II — RUKOPISI I SVI LISTOVI ZA UREDNIŠTVO ŠALJU SE NA ADRESU: DR. LJUBOMIR MARAKOVIĆ (UREDNIŠTVO „HRVATSKE PROSVJETE") ZAGREB, GAJEVA ULICA 36.